

UDSKRIFT
AF
ØSTRE LANDSRETS DOMBOG

D O M

Afsagt den 20. februar 2018 af Østre Landsrets 16. afdeling
(landsdommerne Dorthe Wiisbye, Katja Høegh og Helga Lund Laursen (kst.)).

16. afd. nr. B-74-17:

Radius Elnet A/S

(advokat Erik Bertelsen)

Biintervenient (sagsøger) Dansk Ledningsejerforum

Biintervenient (sagsøger) Dansk Energi

mod

Transport-, Bygnings- og Boligministeriet

(tidligere: Transport- og Bygningsministeriet)

(advokat Sarah Jano)

Biintervenient (sagsøgte) Københavns Kommune

(advokat Anne Sophie Kierkegaard Vilsbøll)

Denne sag angår spørgsmålet om, hvem der skal afholde udgifter til prøvegravninger, som blev foretaget af Københavns Kommune i juni 2015 i forbindelse med en større ombygning af Frederikssundsvej. Prøvegravningerne havde til formål at fastlægge den præcise placering af ledninger ejet af Radius Elnet A/S (tidligere Dong Energy Eldistribution A/S) (herefter ”Dong”).

Ledningerne var placeret i kommunens vejarealer og måtte ifølge kommunen efter de foreliggende ledningsoplysninger antages at være i konflikt med et af kommunen planlagt vejprojekt. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet gav i en afgørelse af 12. november 2015 kommunen medhold i, at Dong skulle betale for prøvegravningerne.

Dong indbragte den 11. maj 2016 ministeriets afgørelse for Københavns Byret, som ved kendelse af 12. juli 2016 henviste til behandling ved Østre Landsret i medfør af retsplejelovens § 226, stk. 1. Ved kendelse af 28. september 2016 har landsretten afvist at behandle sagen i 1. instans og sendt sagen til byretten til fortsat behandling. Landsrettens afgørelse blev kæret til Højesteret, som ved kendelse af 23. december 2016 har henvist sagen til behandling i landsretten som 1. instans.

Radius Elnet A/S har nedlagt principal påstand om, at Transport-, Bygnings- og Boligministeriets afgørelse af 12. november 2015 ophæves, subsidiært at afgørelsen ophæves og hjemvises til fornyet behandling i ministeriet.

Over for biintervenienten, Københavns Kommunes, påstand om sagsomkostninger har Radius Elnet A/S nedlagt påstand om frifindelse og om, at Radius Elnet A/S, såfremt Radius Elnet A/S får medhold i sagen, skal tillægges sagsomkostninger, også hos biintervenienten.

Transport-, Bygnings- og Boligministeriet har påstået frifindelse.

Dansk Ledningsejerforum og Dansk Energi har med landsrettens tilladelse biinterveneret til støtte for Radius Elnet A/S og har afgivet skriftlige indlæg til støtte for selskabet.

Københavns Kommune har med landsrettens tilladelse biinterveneret til støtte for Transport-, Bygnings- og Boligministeriet og har afgivet skriftligt og mundtligt indlæg til støtte for ministeriet. Københavns Kommune har nedlagt påstand om at få tilkendt sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 252, stk. 4, 2. pkt.

Sagsfremstilling

Sagen drejer sig som nævnt om, hvem der skal afholde udgifter til prøvegravninger, som blev foretaget af Københavns Kommune i juni 2015 i forbindelse med en større ombygning af Frederikssundsvej (herefter benævnt ”vejprojekt”).

I vejprojektet indgik blandt andet etablering af en række kloakbrønde – sandfangsbrønde. I det endelige projekt blev visse af de projekterede sandfangsbrønde, jf. nærmere nedenfor, erstattet af såkaldte snydebrønde. Parterne er enige om følgende vedrørende den tekniske funktion og betegnelse for de kloakbrønde, som omtales i sagens dokumenter:

En sandfangsbrønd har et sandfang, der bortfiltrerer skidt og olie, og den kan sluttes direkte til hovedkloakledningen. En snydebrønd har ikke noget sandfang og kan derfor ikke sluttes direkte til hovedkloakledningen, men skal tilsluttes en sandfangsbrønd, som herefter sluttes til hovedkloakledningen. En sandfangsbrønd er dybere end en snydebrønd. I det tekniske materiale i sagen bruges også begreberne ”vejbrønde” og ”tørbrønde”. Begrebet ”vejbrønd” er synonymt med sandfangsbrønd, og begrebet ”tørbrønd” er synonymt med snydebrønd. Begrebet ”tilløbsbrønd” er også synonymt med snydebrønd.

I november 2012 sendte Rambøll Danmark A/S (herefter ”Rambøll”), der var Københavns Kommunes tekniske rådgiver på projektet, en graveforespørgsel i ledningsejerregisteret. I februar 2013 sendte Dong ledningsplaner til Rambøll. Der er fremlagt eksempler på de ledningsplaner, som Rambøll modtog.

På baggrund af ledningsplanerne identificerede Rambøll en række potentielle konflikt-punkter, hvor forskellige ledningsejeres, herunder blandt andet Dongs, ledninger/kabler ifølge oplysningerne i ledningsplanerne ville komme til at ligge i vejen for vejprojektet.

Der blev i efteråret 2014 afholdt et møde om vejprojektet med alle ledningsejere i området med henblik på at afdække potentielle konflikter mellem projektet og ledningsejernes ledninger samt mulige løsningsmuligheder.

I januar 2015 holdt Københavns Kommune og Rambøll to ledningsejermøder med Dong, hvor konfliktpunkterne blev drøftet. Efter møderne udfærdigede og sendte Rambøll den 26. januar 2015 et mødenotat til mødedeltagerne, herunder repræsentanterne for Dong.

Af notatet fremgår blandt andet:

”DONG Energi - Mulige konflikter med eksisterende ledninger
Den 14. og 26. januar 2015 blev der afholdt ledningsejermøde med DONG Energi, Rambøll og Københavns Kommune. Der blev gennemgået mulige konflikt punkter og aftalt løsninger for hver enkelt konflikt.

Kommentare[r][...] fra ledningsejermødet er indskrevet i listen over mulig konflikt punkter.

...

2. Svanevej – Tranevej (tegning 4 F24-2)

Nr.	Konflikt	Ledningsejeres kommentar	DONG
2.1	Nedløbsbrønde st. 260, 291 og 353 Frederikssundsvej sydlige side samt Frederiksborgvej nr. 6, 10 og 12A. Konflikt med lysleder- og el-kabel (DONG Energy).	Ledningen ligger muligvis i kantstenslinjen. Dong foreslår prøveboring for lokalisering af deres kabel. Dong mener at Københavns Kommune skal betale. Hvis ledningen ligger som vist på tegningen vil den blive rykket ind i fortovet.	x
2.2	Etablering af kantsten st. 255 – 430 Frederikssundsvej sydlige side Mulig konflikt med lysleder- og el-kabel (DONG Energy). st. 380-430 mulig konflikt med telekabler (TDC).	Samme som ovenstående	x
2.3	...		

...

8. Parkstykket – Højenhald (tegning 4 F24-8)

Nr.	Konflikt	Ledningsejeres kommentar	DONG
8.1	Nyt træ i st. 2108 er mulig i konflikt med 10 kv kabel og lysleder (DONG Energy). Det ser umiddelbart ud til af begge kabler ender blindt. Drøftes med DONG Energy på ledningsejermøde. Streetview	Kablet er ikke i drift	x
8.2	Nedløbsbrønde st. 2171 og 2189. Placering af nedløbsbrønde er i konflikt med højspændingskabel og 10 Kv kabel (DONG Energy).	Der skal evt. for[e]tages en prøveboring. Rambøll ser på muligheden for at etabler[e] en snydebrønd.	x
8.3	Etablering af kantsten st. 2200 – 2227. Etablering af kantsten er muligvis i konflikt med lysleder og el-kabler (DONG Energy).	Der forventes ingen konflikt	X
8.4	Sydsiden udfør nr. 129B og 127	Dong etabler mekanisk beskyttelse	X

	er der to nye træer i konflikt med højspændingskabel.	af kablet. Der koordineres mellem Københavns Kommune, således det udføres ved etablering af plan-tehulet.	
8.5	St. 2088 Nedløbsbrønd tæt på en eksisterende nedgangsbrønd.		
8.6	St. 2135 Nedløbsbrønd i mulig konflikt med lyslederkabel (DONG)	Der anbefales prøve gravning	X
8.7	St. 2165 Nedløbsbrønd i mulig konflikt med el-kabel (DONG)	Der etableres rampe i hele udkørselen og der etableres sideindløbsbrønd i kantstenen.	X
8.8	St. 2170 nord. Nedløbsbrønd Mulig konflikt med Gasledning (HOFOR) lyslederkabel (DONG)	Rambøll undersøger muligheden for at etablere brønden som snydebrønd	X
8.9	Kabel til videomast er i mulig konflikt med diverse ledninger.	Der forventes ingen konflikt	X

...

9. Højehald – Håbets Allé (tegning 4 F24-9)

Nr.	Konflikt	Ledningsejeres kommentar	DONG
9.1	Nedløbsbrønd st. 2210. Placering af nedløbsbrønd er i konflikt med Højspændingskabel og 10 Kv kabel (DONG Energy). Stikledning er i konflikt med bygasledning (HOFOR)		
9.2	Nedløbsbrønd st. 2242, 2302, 2385, 2424, 2467, Placering af nedløbsbrønd er i konflikt med bygasledning (HOFOR). Nedløbsbrønd kan ikke flyttes væk fra gasledningen.		

Vedrørende en række andre punkter end de under punkt 8 citerede fremgår det under ledningsejers kommentar, hvordan konflikten løses uden prøvegravning, f.eks. i punkt 2.8, hvor det anføres: ”Løses under udførelsen. Polystyrenplader kan sættes ved konflikter” og punkt 3.4, hvor det anføres: ”Evt. flyttes brønd eller omlægge til snydebrønd.”.

Ved brev af 25. marts 2015 anmodede Københavns Kommune under henvisning til dagældende § 8 i lov om registrering af ledningsejere (herefter ”ledningsejerloven”) og da-

gældende § 106, stk. 1, i lov om offentlige veje (herefter ”vejloven”) Dong om at påvise ledningernes præcise placering ved prøvegravninger. Det fremgår i den forbindelse blandt andet:

”Ved gennemsyn af strækningen på møderne var der enighed om at det var nødvendigt med følgende prøvegravninger:

- På strækning 4F24-2 bør der udføres min. 2 gravninger. En ved st. 400 (Vibevej) og igen ved st. 260 ved (Svalevej) som ligger 4 mdr. år 16
På strækning 4F24-8 bør der udføres min. 2 gravninger. En ved st. 2210 (Højehald) og igen ved st. 2140 lidt fra (Hyrdevangen) som ligger til udførelse 8/11 mdr. i år

I har ikke kunne oplyse os om koterne på ledningerne og eftersom at ledningerne er kritiske i forhold til gennemførelsen af anlægsprojektet (foruden de sikkerhedsmæssige forhold), er det nødvendigt at kender ledningernes præcise placering i dette projekt.”

Dong afviste ved mail af 10. april 2015 at være forpligtet til at foretage prøvegravninger eller afholde udgifterne hertil, idet Dong mente, at ledningsejerloven udtømmende gjorde op med Dongs forpligtelser. Københavns Kommune fastholdt ved mail af 17. april 2015, at Dong var forpligtet til at udføre prøvegravninger. Kommunen anførte desuden, at kommunen var indstillet på at justere projektet for at tage hensyn til Dongs ledninger, hvilket imidlertid krævede, at kommunen kendte ledningernes præcise placering. Kommunen anførte endvidere, at alternativet til prøvegravninger efter kommunens opfattelse ville være en ledningsomlægning for Dongs regning, da ledningerne ifølge ledningsplanerne lå i vejen for vejprojektet.

Dong fastholdt ved mail af 17. april 2015, at en eventuel prøvegravning måtte udføres og bekostes af Københavns Kommune. Desuden oplyste Dong ved to mails af 20. april 2015 som svar på en yderligere mail fra kommunen, at tidsforbruget til ledningsomlægning ville være 8 uger fra det tidspunkt, hvor omlægningen var færdigprojekteret, og at projekteringsperioden for omlægning af 30 kV- og 50 kV-kabler ville være ca. 12 måneder, hvortil kom den tid, der skulle bruges til selve omlægningen. Endvidere oplyste Dong, at omkostningerne til omlægning af højspændingskabler ville være ”betydelige”, hvorfor andre alternativer burde overvejes og vurderes nøje.

Den 7. maj 2015 udstedte Københavns Kommune under henvisning til den dagældende vejlovs § 106, stk. 1, et påbud til Dong om at foretage prøvegravninger på Frederikssundsvej. Det anføres heri blandt andet:

”I henhold til de umiddelbart tilgængelige oplysninger, indhentet i LER og ved forespørgsel hos DONG Energy, er den registrerede placering af højspændingskablerne i konflikt med Anlægsprojektet, idet den planlagte placering af nye nedløbsbrønde er uforenelig med højspændingskabernes registrerede placering. På selve strækningen er der desuden en forskel i asfalten som tyder på at oplysningerne i LER er korrekte, og højspændingskablerne dermed er i konflikt. Teknik- og Miljøforvaltningen finder det derfor overvejende sandsynligt, at højspændingskablerne skal flyttes. Se vedlagte foto.

Det vil imidlertid efter det af Dong Energy oplyste være særdeles tidkrævende og omkostningsfuldt at flytte kablerne. Teknik- og Miljøforvaltningen er da også indstillet at tage behørigt hensyn til de eksisterende ledninger og herunder – når ledningernes nøjagtige fysiske placering foreligger oplyst – vurdere, om Anlægsprojektet med tilbørlige forsigtighedsforanstaltninger eventuelt kan gennemføres uden flytning af højspændingskablerne. I den forbindelse vil Teknik – og Miljøforvaltningen også afdække muligheden for, at der kan laves mindre ændringer i Anlægsprojektet i stedet for en ledningsomlægning.

En forudsætning for, at ovennævnte mulige alternativer til en ledningsflytning kan vurderes, er imidlertid, at højspændingskablerne nøjagtige placering kendes. DONG Energy har på Teknik- og Miljøforvaltningens forespørgsel ikke været i stand til at udlevere tilstrækkeligt præcise oplysninger herom. Det er derfor nødvendigt at foretage prøvegravninger for at få de mere præcise placeringer af højspændingskablerne oplyst.”

Ved brev af 13. maj 2015 oplyste Dong, at man anså påbuddet for ugyldigt, idet Dong mente, at vejlovens § 106, stk. 1, ikke gav hjemmel til påbud om prøvegravning. Københavns Kommune meddelte i et brev af 21. maj 2015, at kommunen fastholdt påbuddet, men at kommunen af hensyn til fremdriften i vejprojektet ville igangsætte prøvegravningerne og foreløbigt afholde udgifterne hertil, samt at kommunen ville indbringe betalings-spørgsmålet for Transport- og Bygningsministeriet (nu Transport-, Bygnings- og Boligministeriet), hvilket skete samme dag.

Københavns Kommune gennemførte den 12. og den 15. juni 2015 fire prøvegravninger.

Prøvegravning 1 blev foretaget ud for Frederikssundsvej nr. 129 og angik den konflikt, som omtales i punkt 9.1 i Rambølls notat af 26. januar 2015 om mulige konflikter med eksisterende ledninger. Prøvegravning 2 blev foretaget ud for Frederikssundsvej nr. 125B og angik den konflikt, som omtales i punkt 8.6 i Rambølls notat af 26. januar 2015. Prøve-

gravning 3 blev foretaget ud for Frederikssundsvej nr. 27 og prøvegravning 4 blev foretaget ud for Frederikssundsvej nr. 11 og angik begge de konflikter, som omtales i punkt 2.1 og 2.2 i Rambølls notat af 26. januar 2015. Parterne er enige om, at Dong forinden var orienteret om tid og sted for prøvegravningerne, men havde valgt ikke at være til stede.

Rambøll udfærdigede et notat om resultatet af prøvegravningerne. Notatet foreligger i to udgaver af henholdsvis 29. juni og 3. juli 2015. Den eneste reelle forskel mellem de to udgaver er en rettelse af en indledende oplysning om, hvorvidt Dong havde været til stede. Denne rettelse blev foretaget, efter at Dong havde haft lejlighed til at kommentere notatet. Som nævnt er der enighed om, at Dong ikke var til stede, men havde mulighed herfor.

Af notatet fremgår (her citeres fra notatet af 3. juli 2015) blandt andet:

”2. Formål

Formålet med prøvegravningerne var at konstatere den præcise placering af højspændingskablerne, da ledningerne jf. tegningsmaterialet hentet hos LER, lå i vejen for projektet.

3. Prøvegravning 1 – Frederikssundsvej 129

Ved prøvegravning ud for nr. 129, blev der identificeret et 10kv og 30kv Dong kabel, som er i nærheden af ny projekteret vejbrønd.

På figur 1 er placering af prøvegravningen vist som en hvid prik.

...

Figur 1 Placering af prøvegravning 1

Det blev observeret at 30kv kabel er placeret i en dybde på 110 cm. 10 kv kabel er placeret højere end 30kv kabel. Vejbrønden er projekteret i samme tracé som 30kv kablet

...

Billeder 1, prøvegravning 1 - dybde på kabel, målt fra OS eks. vej

Billede 1 viser afstanden fra kablet til kanten af belægningen. Billede 2 viser de 2 kablernes indbyrdes placering. I tegnings materialet der er hentet ved LER angives det at der er 30 cm horisontalt i mellem 10kv og 30kv kablet hvilket prøvegravningen, viste ikke er tilfældet.

...

Billeder 2 Prøvegravning 1 - indbyrdes placering i mellem 10 kv og 30 kv

4. Prøvegravning 2 – Frederikssundsvej 125B

Prøvegravning 2 ud for nr. 125B, blev der identificeret Dong kabler, som ligger i nærheden af ny projekteret vejbrønd. Placeringen af prøvegravningen er vist på figur 2.

...

Figur 2 Placering af prøvegravning 2

Ved prøvegravningen bliver der observeret 2 kabler, hhv et 30 kv og et 10kv. På billede 3 ses det at der er målt en afstand på 110 cm fra øverste kabel til belægningskanten. Kablet ligger 6 cm bagved en ny projekteret vejbrønd og under projekteret ny kantstenlinje.

...

Billede 3, prøvegravning 2 - Dybden på kablet måles

5. Prøvegravning 2 – Frederikssundsvejnr. 27

Prøvegravning 3 blev fortaget ved Frederikssundsvej nr. 27 som vist på figur 3.

...

Figur 3 – Placering af prøvegravning 3

Af Dongs tegningsmateriale hentet fra LER, fremgår det at der ligger et 30kv i samme trace som 10 kv kabel. Der blev ved prøvegravningen dog kun fundet et 10 kv kabel i dybden 70 cm.

Kablet er beliggende ca. 1,2 m fra eksisterende vejbrønd, hvilket betyder at kablet er 25 cm fra ny projekteret vejbrønd

Billede 4 viser at der i prøvegravning 3 er gravet til en meter ned under lokaliseret 10kv kabel.

...

Billeder 4 Prøvegravning 3 - hullet på prøvegravningen

6. Prøvegravning 4 – Frederikssundsvej 11

Ved prøvegravning 4 ud for Frederikssundsvej nr. 11, blev der identificeret et Dong kabel. Placeringen af prøvegravningen er vist på figur 4.

...

Figur 4 Placering af prøvegravning 4

Der blev prøvegravet 1,2 m ud i kørebanen fra den eksisterende kantsten hvorpå der blev registreret et kabel beliggende i 0,7 m under eksisterende belægning. Der blev ikke registreret andre kabler, selvom tegningerne fra LER viser et 10kv og et 30kv kabel.

Der er projekteret en ny vejbrønd i samme position som kablets placering.

...

Billeder 5, prøvegravning 4 - Der måles dybden på kablet

7. Konklusion

Prøvegravningerne viser, at det er nødvendigt at flytte vejbrøndene eller at erstatte dem med tørbrønde, for at undgå at Dong kabler skal omlægges. Den endelige løsning skal fastlægges sammen med Dong.”

Både Dong og Københavns Kommune fremsatte bemærkninger om navnlig hjemmels- spørgsmålet i forbindelse med Transport- og Bygningsministeriets behandling af det indbragte betalings spørgsmål. I et indlæg af 7. juli 2015, der henviste til Rambølls notat om de foretagne prøvegravninger, som man vedlagde til ministeriet, oplyste kommunen følgende:

”Prøvegravning nr. 1 og 2 påviste begge et 10kV og 30kV kabel omtrent svarende til oplysningerne indhentet i LER, hvorimod prøvegravning nr. 3 og 4 ganske vist blotlagde nogle kabler tilhørende DONG Energy, men med væsentlige afvigelser i forhold til oplysningerne fra LER, jf. nærmere notatet fra Rambøll.”

Københavns Kommune rettede henvendelse til Dong om resultatet af prøvegravningerne med henblik på at finde en løsning, så man undgik omlægning af ledningerne. Ved mails af 3. august og 7. september 2015 til Københavns Kommune oplyste Dong, at man ikke ønskede at fortsætte de juridiske drøftelser og herunder heller ikke at deltage i foreslåede drøftelser om omlægning, henset til at sagen var indbragt for ministeriet.

Transport- og Bygningsministeriet traf afgørelse den 12. november 2015. Af afgørelsen fremgår:

”Transport- og Bygningsministeriet finder, at udgifterne til prøvegravningerne, der blev foretaget 12. juni 2015, er omfattet af gæsteprincippet i vejlovens § 106. Afgørelsen indebærer, at DONG skal bekoste prøvegravningerne.

Ministeriet har herved lagt vægt på, at DONG ikke har udleveret umiddelbart anvendelige oplysninger til kommunen, jf. § 17, stk. 3, i bekendtgørelse nr. 1011 af 25. oktober 2012 om registrering af ledningsejere, som ændret ved bekendtgørelse nr. 1385 af 16. december 2014, således at kommunen kan planlægge en sikker gennemførelse af et anlægsprojekt på Frederikssundsvej.

Begrundelsen for Transport- og Bygningsministeriets afgørelse følger nedenfor.

Sagens baggrund

Københavns Kommune har besluttet at gennemføre et større anlægsprojekt på Frederikssundsvejen. Arbejdet betyder, at der skal flyttes kantsten, etableres brede cykelstier og nye busbaner.

I henhold til oplysninger, der blev indhentet i Ledningsejerregisteret, LER, og ved forespørgsel hos DONG, ligger højspændingskablerne i konflikt med anlægsprojektet. På selve strækningen er der niveauforskel i asfalten, der tyder på, at DONGs kabler skal flyttes.

DONG ønsker, at kablerne skal blive liggende, idet det er tids- og omkostningskrævende at flytte disse.

Kommunen er indstillet på at tage behørigt hensyn til kablerne, og den vil vurdere om anlægsprojektet kan gennemføres uden en ledningsomlægning. En forudsætning for dette er, at den nøjagtige fysiske placering af kablerne er kendt.

Kommunen mener ikke, at DONG har været i stand til at udlevere tilstrækkeligt præcise oplysninger om placeringen, og det er derfor nødvendigt med en prøvegravning. Kommunen bad den 7. maj 2015 DONG om at foretage prøvegravninger på en nærmere angivet strækning af Frederiksborgvej/Frederiksundvej.

Da dette ikke skete, udførte kommunen den 12. juni 2015 fire prøvegravninger. Ved to af prøvegravningerne svarede ledningernes placering til DONGs oplysninger, for så vidt angår et 10 kV og et 30 kV kabel. I de to andre prøvegravninger konstaterede Københavns Kommune, at tilstedeværelsen af DONGs kabler afveg fra oplysningerne i LER både med hensyn til placeringen og ledningstypen. Der skulle ifølge LER være et 10 kV og et 30 kV kabel.

Kommunen har pålagt DONG at betale for prøvegravningerne, jf. vejlovens § 106, stk. 1.

Parternes synspunkter

DONG har til støtte for synspunktet om, at de har udleveret tilstrækkelige ledningsoplysninger blandt andet anført følgende:

- Oplysningerne er meddelt i overensstemmelse med LER-lovens – lovbekendtgørelse nr. 578 af 6. juni 2011 om registrering af ledningsejere – §§ 8 og 9, idet tegninger viser den omtrentlige placering af kablerne. Der er ikke en tilsvarende forpligtelse i vejlovens bestemmelser. Det er muligt at identificere den omtrentlige placering af DONGs kabler på baggrund af tegningerne i LER og ved måling ud fra husfacader og andre faste målepunkter. Oplysningerne fra LER er derfor tilstrækkeligt præcise.
- Der er ikke støtte i lovgivningen eller retspraksis for at kræve, at ledningsejer har en udvidet pligt til at udlevere ledningsoplysninger, fordi ledningen ligger som gæst. Ledningsejeren har således ikke pligt til at udlevere ledningsoplysninger, der er mere omfattende end, hvad der fremgår af LER-oplysningerne.
- Der er et skærpet ansvar for entreprenøren til at foretage fornødne undersøgelser af et kables placering. Udførelsen af prøvegravninger for at lokalisere placeringen af et ledningsanlæg kan ikke anses for at være ledningsejers forpligtelse. Dette er en opgave for vejmyndigheden.
- Udførelsen af prøvegravninger med henblik på at lokalisere de præcise placeringer af et ledningsanlæg kan ikke anses for at være omfattet af ledningsejers forpligtelser.

- For så vidt angår prøvegravningerne, har DONG oplyst, at ved prøvegravning 1 og 2, blev kablerne lokaliseret i overensstemmelse med DONGs oplysninger (hhv. et 10 kV og et 30 kV kabel). I forbindelse med prøvegravning 3 er der på ledningsplanen angivet et 10 kV kabel, og det er ikke klart, hvorfor kommunen søger efter et 30 kV kabel. I forbindelse med prøvegravning 4 har DONG registreret 2 stk. 10 kV kabler. Det er ikke klart, om kommunen har begrænset prøvegravningen til det nødvendige i forhold til anlægsprojektet eller, om der er søgt efter alle 3 kabler. Da kablerne er ude af drift, kan kablerne være fjernet af 3. mand uden DONGs viden.

Københavns Kommune har til støtte for, at DONG skal betale for prøvegravningerne blandt andet anført:

- Kommunen er indstillet på at foretage mindre ændringer i anlægsprojektet, således at DONG ikke skal flytte ledninger, der hindrer projektets gennemførelse. Hertil er det en forudsætning, at kommunen kender den nøjagtige placering af de berørte kabler. Oplysningerne som DONG har leveret stemmer ikke med de observationer, som umiddelbart kan gøres på strækningen.
- Tvister vedrørende ledninger, der ligger som gæst i et vejareal, skal afgøres på grundlag af vejlovens bestemmelser.
- Kommunen har varetaget hensynet til ledningsejeren, der ligger som gæst, ved at undersøge muligheden for at udarbejde forslag, der påfører ledningsejeren færrest mulige omkostninger, det vil sige undgå en omlægning.
- Udgifterne til prøvegravningerne står i rimeligt forhold til formålet med påbuddet, idet det er DONG, der er nærmest til at tilvejebringe relevante ledningsoplysninger.
- For så vidt angår prøvegravningerne, har kommunen oplyst, at der ved prøvegravning 1 blev observeret et 30 kV kabel i 110 cm dybde og et 10 kV kabel placeret højere. I tegningsmaterialet fra LER er det angivet, at der er 30 cm mellem de to kabler. Dette var ikke tilfældet ved prøvegravningen. Ved prøvegravning 2 blev der identificeret et 30 kV og et 10 kV kabel. I forbindelse med prøvegravning 3 fandt kommunen kun et 10 kV kabel i 70 cm dybde, men ikke et 30 kV kabel som fremgår af oplysningerne fra LER. Endelig identificerede kommunen et kabel 1,2 meter ude i kørebanearealet. Derimod var det ikke muligt at finde et 10 og et 30 kV kabel, således som det fremgik af LER-oplysningerne.
- Efter prøvegravningerne har kommunen vurderet, at det er muligt at projektere det nye vejanlæg, således at DONGs kabler ikke skal omlægges eller fjernes.

Ministeriets bemærkninger og afgørelse

Efter vejlovens § 106, stk. 1, bekostes arbejder på ledninger i eller over kommuneveje, herunder nødvendig flytning af ledninger mv. i forbindelse med ve-

jens regulering eller omlægning, som udgangspunkt af vedkommende ledningsejer.

Bestemmelsen i § 106 er udtryk for det såkaldte gæsteprincip, hvorefter gæster i vejarealet må flytte sin ledning uden udgift for ejeren af vejarealet, når ejeren selv har brug for arealet, eller det i øvrigt er nødvendigt af hensyn til arbejder i vejen. Bestemmelsen i § 106 er en lovfæstelse af tidligere retspraksis på området.

Anvendelsen af gæsteprincippet i vejlovens § 106 forudsætter efter praksis, at de arbejder, der gør det nødvendigt at flytte ledninger, tjener et vejformål. Højesteret har således i en række sager taget stilling til rækkevidden af gæsteprincippet i vejlovens § 106.

Vejlovscirkulærets pkt. 55 fastslår, at vejbestyrelsen skal inddrage ledningsejeren så tidligt i forløbet, at vejbestyrelsen har mulighed for at tage hensyn til relevante og mulige ændringer, der bliver foreslået af ledningsejeren.

Det følger af gæsteprincippet, at ledningsejeren har sine ledninger liggende gratis i vejen, herunder at ledningsejeren til hver en tid skal redegøre for ledningerne. Det er således ledningsejeren, der skal påvise sine ledningers nøjagtige placering. Dette gælder også for ledninger, der ikke længere er i anvendelse (døde ledninger).

Kommunens begrundelse for, at der blev foretaget prøveboringer er, at DONGs ledningsoplysninger var upræcise, hvorfor kommunen bad DONG om at påvise sine ledninger.

Det fremgår af sagen, at der har været afholdt ledningsejermøde, og at der har været en omfattende skriftlig korrespondance. Uanset, at DONG har haft mulighed for at dokumentere de nøjagtige placeringer af sine kabler, har DONG henholdt sig til bestemmelserne i LER-loven.

Ministeriet forstår sagen således, at den manglende nøjagtige placering af kablerne samt kommunens eventuelle erstatningsansvar i tilfælde af skader på kablerne har ført til, at kommunen måtte kræve de nævnte prøvegravninger med henblik på at kunne formindske risikoen for at påføre skader på DONGs ledninger i forbindelse med anlægsprojektets gennemførelse i overensstemmelse med vejlovscirkulærets pkt. 55.

For at undgå, at DONG skulle omlægge ledninger, der er i brug eller fjerne døde ledninger i forbindelse med anlægsprojektet, har kommunen i overensstemmelse med vejlovscirkulærets pkt. 55 været indstillet på at tilpasse projektet således, at ledningerne, der er i brug samt ”døde” ledninger kunne blive liggende.

At ledningsejeren i tilfælde af graveskader selv må bære udgifterne, hvis ledningsejeren oplysningerne ikke er korrekte eller er misvisende, fremgår af Højesterets dom af 18. december 2013 (U2014.925H) og dom af 21. august 1987 (UfR 87.985Ø).

Gæsteprincippet i vejlovens § 106 finder efter ministeriets opfattelse anvendelse i forbindelse med udgifter ved prøvegravninger, idet ledningsejer har pligt til at anvise den nøjagtige placering af sine ledninger.

Der kan tillige henvises til Ministeriet for Offentlige Arbejders brev af 8. juni 1982 samt Vejdirektoratets udtalelser af 13. november 2000 og 18. september 2006.

Ministeriet finder på den baggrund, at kommunens påbud, om at DONG skal dække udgifterne til prøvegravningerne, ikke er i strid med det forvaltningsretlige proportionalitetsprincip og har hjemmel i gæsteprincippet.

Det er ministeriets opfattelse, at Københavns Kommune er i berettiget tvivl om, hvorvidt DONG's oplysninger var umiddelbart anvendelige, og kommunen var berettiget til at udføre arbejderne med påvisning af ledningerne på DONG's regning, idet DONG ikke ønskede at efterkomme kommunens anmodning om at påvise ledningernes nøjagtige placering.

Herefter skal DONG afholde udgifterne til de foretagne prøvegravninger i medfør af gæsteprincippet.

Afgørelsen kan ikke påklages til højere administrativ myndighed.”

På baggrund af prøvegravningerne tilpassede Københavns Kommune projektet. Tilpasningerne er beskrevet som følger i notat af 16. maj 2017 fra Rambøll, der også har kommenteret nogle opfordringer, som Dong havde fremsat under skriftvekslingen i denne sag:

”Nærværende notat beskriver de faktuelle forhold i forbindelse med ledningskoordinering samt planlægning og koordinering af prøvegravninger vedrørende DONGs ledninger i forbindelse med detailprojektering af vejanlægget, Frederikssundsvej.

1. Indledning

I forbindelse med igangsætning af projektforslag søgte Rambøll ledningsoplysninger d. 13. november 2012 og d. 07. februar 2013 på baggrund af de oplysninger, der er modtaget fra LER med hensyn til hvilke ledningsejere, der har ledninger inden for projektområdet. I den forbindelse er der modtaget digitale ledningsoplysninger fra DONG. På grundlag heraf udarbejdede Rambøll projektspecifikke ledningsplaner, som blev fremsendt til ledningsejerne.

Rambøll indkaldte til afholdelse af ledningsejermøde d. 20. oktober 2014 hos Københavns Kommune. På ledningsmødet gjorde flere ledningsejere opmærksom på, at de på det pågældende tidspunkt ikke var parat til at drøfte de enkelte konfliktpunkter. Samtidig gjorde ledningsejerne opmærksom på, at ledningernes placering på tegningerne er forbundet med en vis usikkerhed og at de for langt størstedelen af ledningerne ikke ville kunne oplyse den nøjagtige dybde.

Det blev på mødet aftalt, at Rambøll med udgangspunkt i det færdige detailprojekt udarbejdede en liste med mulige konfliktpunkter mellem projektet og eksisterende ledninger, samt at Københavns Kommune indkaldte til nyt ledningsejermøde. Ram-

bøll fremsendte d. 08. januar 2015 notat indeholdende eventuelle konfliktpunkter samt tilhørende tegninger visende de mulige konfliktpunkter til ledningsejerne, heriblandt DONG. I notatet er det tydeliggjort i det indarbejdede skema, hvor der er konflikter med de enkelte forsyninger. I forbindelse med indkaldelsen til ledningsejermødet anmodede Rambøll ledningsejerne om at have gennemlæst notatet og have undersøgt eventuelle mulige løsningsforslag ved mulige konflikter inden deltagelse i ledningsejermødet.

Ledningsejermødet afholdtes d. 14 og 26. januar 2015 med DONG. På møderne blev problematikken vedr. DONGs kabel trace langs kantstenslinjen fra Frederikssundsvej nr. 129B til nr. 125B samt fra nr. 27 til nr. 11 drøftet, da dette /disse kabeltracéer kunne have mulig konsekvenser for 13 stk. vejbrønde, som udgjorde en nødvendig del af vejprojektet.

På baggrund af ledningsoplysningerne modtaget fra DONG lå DONGs kabler umiddelbart i vejen for placeringen af de 13 vejbrønde. Det blev derfor overvejet, om det var muligt at finde alternative løsninger, så kablerne kunne blive liggende. Hvis kablerne reelt lå lidt forskudt i forhold til angivelsen på tegningerne, hvilket ofte forekommer i praksis, var der måske alligevel plads til vejbrøndene. En alternativ løsning, hvorved flytning af DONGs kabler også kunne undgås, kunne være, hvis det var muligt at erstatte vejbrøndene med tørbrønde, der ikke stikker så dybt. Da tørbrøndene i givet fald ville skulle etableres meget tæt på/oven over DONGs kabler, var det nødvendigt for at kunne vurdere denne mulighed, at den nøjagtige placering, herunder koten, for DONGs kabler var kendt.

Disse mulige løsninger blev drøftet med DONG, og der var enighed om, at løsningerne burde undersøges nærmere, frem for en flytning af DONGs kabler.

Der var på ledningsejermødet enighed om at en prøvegravning for nærmere lokalisering af DONGs ledninger var en god idé.

Prøvegravningerne har til formål at lokalisere dybden samt den nærmere placering af ledningerne i planet, således det vil være afklaret om vejbrøndene kunne placeres som enten sandfangsbrønde eller som tørbrønde.

En af udfordringerne for vejprojektet i relation til de overvejede løsninger bestod i, at vejbrønde med sandfang ikke over en bred kam blot kan udskiftes med tørbrønde. Konsekvensen ved at skifte vejbrønde til tørbrønde er, at tørbrønde også skal tilsluttes en brønd med sandfang, hvilket betyder tørbrønden evt. skulle suppleres med en sandfangsbrønd. Den alternative løsning indebærer således, at eksisterende tørbrønde, der ikke var projekteret udskiftet, blev nødvendige at skifte til sandfangsbrønde, hvilket betyder at anlægsomkostningerne vil øges, samtidig med at der vil være større drift omkostninger. Et af formålene med prøvegravningerne var derfor at få afdækket, om der nogle steder ved siden af DONGs kabler kunne være plads til vejbrønde med sandfang.

På ledningsejermødet med DONG blev der derudover gennemgået 78 andre mulige konflikter punkter, 10 af konflikt punkterne kunne Københavns Kommune og Rambøll finde alternative løsninger og dermed varetage hensyn til DONGs kabler.

2. Planlægning prøvegravning

D. 25. marts 2015 blev der afholdt møde med Københavns Kommune og DONG ang. prøvegravningerne. På mødet blev kommunens brev af 25. marts 2015 om prøvegravninger udleveret til DONG. Efter mødet fremsendte Københavns Kommune samme dag mail til Rambøll rekvirering af afsætningsdata for de enkelte prøvegravningspunkter:

- *På strækning 4F24-2 bør der udføres min. 2 gravninger. En ved st. 400 (Vibevej) og igen ved st.260 ved (Svalevej) som ligger 4 mdr. år 16*
- *På strækning 4 F24-8 bør der udføres min. 2 gravninger. En ved st. 2210 (Højenhald) og igen ved st. 2140 lidt fra (Hyrdevangen) som ligger til udførelse i 8/11 mdr. i år.*

Besigtigelse af prøvegravningsstederne fandt sted d. 12. juni 2015, med deltagelse af Peter T. Christensen - Københavns Kommune, Finn Andreassen – Københavns Kommune, Frederik S. Olesen – Rambøll og Ronni Nagel - Zacho Lind. Prøvegravningen udførte Frederikssundsvej nr. 129 og nr. 125B blev udført d. 15. juni 2015, for yderligere information henvises til *notatet – Prøvegravning for lokalisering af Dongs 10kv og 30kv kabler*.

Der er i ”*notatet – Prøvegravning for lokalisering af Dongs 10kv og 30kv kabler*” på side 5 første linje og side 6. 3. linje blevet forvekslet mellem et 30kv kabel og et lysleder/kabel/ signalkabel, hvilket skyldes, at signaturen for Dongs primærkabel og lysleder/signalkabel er ens på Dong digitale ledningsoplysningsplan. Der blev ikke fundet et lysleder/signalkabel ved prøvegravningerne.

Efter prøvegravningerne blev følgende besluttet

- Prøvegravning 1 ved Frederikssundsvej nr. 129 blev der besluttet at sætte tørbrønd i kørebanen og vejbrønd i cykelstien, for at imødegå flytning af eksisterende kabler jf. figur 2. Dette var en ændring i forhold til det oprindeligt projekterede jf. figur 1.

...

Prøvegravning 2 ved Frederikssundsvej nr. 125B afveg ledningsplanen jf. bilag 12. i forhold til prøvegravningerne. Der kunne dermed sættes en brønd med sandfang som projekteret jf. figur 3. I løsningsforslaget jf. figur 4 indikerer det sorte kryds kablets placering ved prøvegravningen, det ses at kablet er lokaliseret længere mod syd end vist på ledningsplanen.

...

Prøvegravning 3 ved Frederikssundsvej nr. 27. blev der vurderet at brønden ikke vil kunne placeres begrundet af sikkerhedsafstanden til 10 kv. kablet. Der blev i stedet etableret tørbrønd jf. figur 6. Dette var en ændring i forhold til det oprindeligt projekterede jf. figur 5

...

Prøvegravning 4 ved Frederikssundsvej nr. 11. var det nødvendigt at etablere tørbrønd oven på 10 kV. Kablet, for at undgå at skulle flyttes eksisterende ledning jf. figur 8. Dette var en ændring i forhold til det oprindeligt projekterede jf. figur 7.

...

Der blev i alt omprojekteret 13 vejbrønde fra det oprindelige projekt, begrundet i observationerne fra de udførte prøvegravninger. Prøvegravningerne var med til at give en mere nøjagtig placering af ledningerne som f.eks. ved Frederikssundsvej nr. 129, hvor der ud fra ledningsplanen fremgik at 10kv og primærkablet lå ved siden af hinanden, men i stedet lå over hinanden.

Sammenfattende viste prøvegravningerne, at DONGs kabler afveg i horisontal plan. Ved en enkelt prøvegravning var afvigelsen af sådan en grad, at projekteret brønd med sandfang kunne etableres uagtet at kablerne på ledningsplanen lå i samme trace som sandfangs brønden.

3. Kommentarer til provokationer

3.1

Sagsøgte og biintervenienten Københavns Kommune opfordres til at eftersøge og fremlægge oplysninger om, hvorfor der i forbindelse med prøvegravningerne på Frederikssundsvej foretaget i juni 2015 blev eftersøgt ledninger, der ikke fremgår af ledningsoplysningerne udleveret fra DONG i forbindelse med Rambølls gravefore-spørgsel i LER (se hertil bilag 11 – 17).

Rambølls svar:

Byggeledelsen og tilsynet har ikke haft til hensigt at eftersøge ledninger, der ikke fremgik af ledningsplanerne. I forbindelse med prøvegravning 3 og 4 er signatur for lysleder/signalkabel blevet tolket som primærkabel, hvilket skyldes at signaturen for DONGs primærkabel og lysleder/signalkabel er ens på DONGs digitale ledningsoplysningsplan. Det skal dog bemærkes at det angivne lysleder/signalkabel ikke kunne lokaliseres. Det bemærkes i øvrigt, at bilag 11-17 ikke er identiske med de digitale ledningsoplysninger, der blev udleveret af DONG i forbindelse med Rambølls gravefore-spørgsel i LER. Bilag 12 og 13 endvidere er af nyere dato end de oprindelige digitale ledningsoplysninger fremsendt af Dong, hvorved der kan være fremkommet ændringer. Bilag 14-17 er forstørrede udsnit af bilag 12 og 13.

3.2

Sagsøgte og biintervenienten Københavns Kommune opfordres til at indhente og fremlægge det materiale med ledningsoplysninger, som Københavns Kommunes rådgiver Rambøll har benyttet og har lagt til grund i forbindelse med udarbejdelse af prøvegravninger samt udarbejdelse af den ensidigt indhentede rapport, der er fremlagt som sagens bilag 8. Der bedes i forbindelse med fremlæggelsen af eventuelt materiale redegjort for, hvordan ledningsoplysningerne er fremkommet samt, om ledningsoplysninger stemmer overens med de ledninger, der blev eftersøgt af Rambøll i forbindelse med prøvegravningerne.

Rambølls svar:

Der er ikke benyttet andre ledningsoplysninger end dem, der er modtaget fra DONG i forbindelse med LER søgning. Bilag 12 og 13 er, som nævnt ovenfor, af nyere dato end de oprindelige ledningsoplysninger fremsendt af DONG, hvorved der kan være fremkommet ændringer. Rambøll har udleveret de oprindeligt modtagne ledningsoplysninger til Københavns Kommunens advokat med henblik på fremlæggelse i retssagen.

Rambøll har udarbejdet projektspecifikke ledningsplaner (tegninger) ud fra ledningsejernes digitale ledningsoplysninger og fremsendt planerne til ledningsejerne, inden afholdelse af ledningsmødet, hvor de samtidigt er anmodet om at gennemgå planerne for evt. kommentarer. Ledningsplanerne og de supplerende oplysninger fra ledningsejerne oplyst på de afholdte ledningsejermøder er lagt til grund for placering af prøvegravningerne.

3.3

Sagsøgte og biintervenienten Københavns Kommune opfordres til at indhente og fremlægge det materiale med ledningsoplysninger, som Københavns Kommune har lagt til grund for sin projektering i relation til varetagelse af hensynsforpligtelsen over for sagsøger.

Rambølls svar:

Ledningsoplysningerne, der ligger til grund for omprojekteringen, er de udleverede ledningsoplysninger fra ledningsejerne suppleret med oplysninger fra ledningsejermøder, samt observerede oplysninger fra prøvegravningerne.”

Som det fremgår af notatet, skete der på et tidspunkt før prøvegravningerne – hvilket ministeriet også har erkendt under denne sag – en fejl hos Rambøll. Fejlen førte til, at ledningsplanerne blev læst forkert. Derfor blev der ved prøvegravning 3 og 4 søgt efter et 10 kV- og et 30 kV-kabel, uanset at der ifølge ledningsplanerne rettelig skulle ligge et 10 kV- og et lysleder/signalkabel. Rambølls prøvegravningsnotat er således fejlagtigt på dette punkt. Af samme grund er det, som kommunen oplyste herom over for ministeriet, ikke rigtigt. Det resultat af prøvegravningerne, som der henvises til i ministeriets afgørelse, er, hvilket ministeriet har erkendt, dermed heller ikke korrekt.

Som ligeledes angivet i notatet af 16. maj 2017 fandt man 10 kV-kablet ved prøvegravningerne, mens lysleder/signalkablet – som ifølge en korrekt læsning af ledningsoplysningerne også skulle ligge i tracéet, og som efter det oplyste burde ligge over 10 kV-kablet – ikke blev fundet.

Udgiften til prøvegravningerne, som foreløbig er afholdt af Københavns Kommune, er på 71.089 kr. Dong bestrider ikke, at det er dette beløb, som Dong skal betale til kommunen, såfremt landsretten måtte give ministeriet ret i det principielle spørgsmål om, hvem der skal betale for prøvegravningerne.

Det er ikke oplyst, hvad en omlægning af de pågældende ledninger i Frederikssundsvej vil have kostet. Der er enighed mellem parterne om, at udgifterne hertil i betragtelig grad ville overstige udgiften til prøvegravningerne og den foretagne projektændring.

Forklaringer

Mette-Marie Joensen har forklaret, at hun er husjurist hos Dong, hvor hun arbejder med sager, som vedrører Dongs rolle som ledningsejer. Hun har ikke teknisk baggrund, men har dog gennem sit arbejde opnået en vis indsigt i de tekniske aspekter.

Når en graveaktør sender en graveforespørgsel i ledningsejerregisteret vedrørende et interesseområde, modtages der en kvittering for graveforespørgslen. Et interesseområde i ledningsejerregisteret er hele det område, hvor en ledningsejer har ledninger liggende. Angivelsen af interesseområdet i ledningsejerregisteret sikrer, at en ledningsejer får alle de graveforespørgsler, som de skal have. Interesseområdet skal angives som en 1 meter større end der, hvor ledningerne ligger, for at sikre, at alle ledninger er omfattet. Dongs interesseområde er hele Nordsjælland og København. Ved forespørgsel i ledningsejerregisteret på et interesseområde får graveaktøren en liste over alle ledningsejere i området, og graveaktøren skal herefter bede om ledningsplaner fra de enkelte ledningsejere. Ledningsplanerne angiver ledningernes mere præcise placering.

På ledningsplanerne fra Dong er de ledninger, der ligger i tracéet langs husfacaden, tegnet ved siden af hinanden, selvom de i virkeligheden ligger under hinanden. De er tegnet på denne måde, for at man kan se antallet af ledninger. Det er almindelig viden for folk, der er vant til at læse ledningsplaner. Rambøll assisterer også Dong med projekter og er derfor vant til at læse Dongs ledningsplaner. På ledningsplanerne er ledningerne tegnet med en afstand svarende til 20-30 cm., hvilket er den sædvanlige afstandsangivelse på ledningsplaner, når ledninger ligger oven på hinanden i samme kabelgrav. Ledningerne med det laveste spændingsniveau ligger øverst, mens højspændingsledninger ligger dybere. Der er ikke i ledningsplanerne oplyst placering i det vertikale plan, dvs. koter, og der er heller ikke krav herom. Der oplyses i planerne alene om ledningernes placering i x-y-planet, dvs. tracéet. Dong kender etableringsdybden af ledningerne, men dybden kan have ændret sig på grund af efterfølgende ændringer i terrænet. Derfor fremgår koterne ikke af ledningsplanerne. Stærkstrømsbekendtgørelsen fastsætter minimumsdybder for ledninger, og Dongs ledninger er etableret, så disse overholdes. Den omtrentlige dybde, som de forskel-

lige ledninger på ledningsplanerne ligger i, følger dermed af stærkstrømsbekendtgørelsen, og må eller bør være velkendte for tekniske rådgivere som Rambøll. Selvom koterne ikke var vist i ledningsplanerne, var det klart, hvor dybt de enkelte ledninger lå.

Det var Dongs opfattelse, at der ikke var behov for at foretage prøvegravninger. Man kan ved hjælp af ledningsplanerne måle sig frem til, hvor ledningerne omtrent ligger, da ledningsplanerne er målfaste. Da ledningerne blev lagt, blev de målt op af en landinspektør ved brug af GPS.

Man kan, som angivet i hendes bemærkninger i forbindelse med ministeriets behandling af sagen, finde ledningernes omtrentlige placering ud fra ledningsplanerne. Angående graveskader er der domme, som viser, at hvis ledningen ligger op til 1-2 meter fra den viste placering på planen, er graveaktøren ansvarlig. Ansvar for at søge efter ledningerne ligger hos graveaktøren. I denne sag er afvigelsen ikke op til 1-2 meter, for placeringen kan ses i forhold til både vej og fortov. Ledningsplanerne er retvisende, selvom de ikke er millimeterpræcise. Hun ville godt turde projektere på baggrund af planerne uden prøvegravning, særligt når ledningerne ligger langs veje og huse, der kan måles ud fra. Det ville være anderledes, hvis ledningerne f.eks. lå i et åbent grønt areal, hvor der ikke på samme måde er faste målepunkter.

Hun deltog ikke i ledningsejermøderne. Hun har på afdelingsmøder i Dong undervist projektledere i ledningsejerregisterets funktion og i, hvornår Dong skal påvise ledninger, hvilket skal ske, når ledningsplanerne er unøjagtige. Søren Lund Stæhr, som deltog i ledningsejermøderne for Dong, drøftede den foreliggende sag med hende, herunder hvorvidt der var behov for prøvegravning. De var enige om, at det var der ikke, da planerne fremstod retvisende. Det er dog sædvanligt, at graveaktøren foretager prøvegravninger for egen regning, og Dong havde selvfølgelig heller ikke noget imod, at Københavns Kommune prøvegravede for egen regning. Det er også i Dongs interesse at undgå ledningsflytninger og ledningsskader.

Hun skrev mailen til Helle Wicklow den 3. august 2015, fordi hun ikke ønskede at gå ind i drøftelser om flytning af brønde m.v. Dongs folk er elteknikere og kan derfor ikke vide, hvilket antal og hvilken type af brønde der er den bedste eller mest korrekte løsning. Hun gav tegningerne fra prøvegravningerne videre til Søren Hansen, som overtog fra Søren Lund Stæhr og fortsatte de tekniske drøftelser med Københavns Kommune. Han har i den

forbindelse formentlig været involveret i de projektændringer, kommunen valgte at foretage. Dongs tekniske medarbejdere må gerne indgå aftaler om tekniske løsninger med vejmyndigheder og andre. Hun ved ikke, hvad der er blevet sagt om prøvegravning og betaling herfor på ledningsejermøderne. Hun har ikke haft Rambølls notat af 26. januar 2015 fra møderne den 14. og 26. januar 2015 til gennemsyn.

Hun oplyste om tidsforbrug til ledningsomlægninger m.v. i de to mails til Københavns Kommune den 20. april 2015, fordi Dong i andre tilfælde er blevet beskyldt for ikke tidligt nok at have oplyst om projekteringstider m.v. til omlægning af højspændingsledninger. Hun ville derfor oplyse Københavns Kommune om, at sådanne omlægninger tager tid.

Jørn Elmstrøm har forklaret, at han er uddannet elinstallatør. Han er afdelingsleder hos Dong, hvor han er sikkerhedskoordinator. Hans folk arbejder sammen med projektleder Søren Hansen. Tidligere var Søren Lund Stæhr projektleder. Han har ikke haft noget med den foreliggende sag at gøre, og han har ikke deltaget i de tekniske møder om sagen.

Ved ændringer eller nye projekter opmåles ledningerne af et landinspektørfirma ved hjælp af GPS, som så sender oplysningerne til Dong, der lægger dem ind i ledningsplanerne. Aftalen med firmaet er, at der skal måles med 20 cm's nøjagtighed i det horisontale plan. Ledningsplanerne er målfaste, og der er angivet målestoksforhold på planerne. Man kan derfor måle ud fra planerne. Ledninger, der ligger oven på hinanden, er på planen tegnet ved siden af hinanden.

Han har tre mand ansat, som går med ud og påviser kabler. Det sker dog kun, hvis der er problemer. Det kan f.eks. være, hvis det ved gravningen viser sig, at ledningerne ikke ligger, hvor de ifølge ledningsplanerne burde ligge. Når der er retvisende ledningsplaner som i denne sag, går de ikke ud og påviser. Der er i stedet ofte en telefonisk drøftelse med entreprenøren om ledningsplanen, som entreprenøren herefter kan grave efter – med den forsigtighed, som kræves, hvis man i projektet kommer tæt på ledningen. Hvis en graveaktør ønsker at prøvegrave, vil Dong ikke have noget imod det, men det vil være for graveaktørens egen regning. Sædvanligvis graves der med maskine ud fra ledningsplanerne. Når der graves tættere på ledningen end 1 meter, skal der dog håndgraves med skovl.

Man kan ikke på tegningerne på det foreviste eksempel på en ledningsplan i sagen se, hvor dybt ledningerne ligger eller afstanden mellem dem. En professionel aktør vil ud fra spæn-

dingsniveauerne vide, at ledningerne ligger i forskellige dybder, og hvordan de ligger i forhold til hinanden. På den foreviste tegning kan man se, at ledningerne kommer ud af samme blok, hvorfor de må ligge ret tæt i det horisontale plan. Man har også tegninger af bloksnit, hvor man kan se, hvordan ledningerne ligger i blokken. Hvis graveaktøren er i tvivl om, hvordan ledningerne ligger, skal graveaktøren kontakte ledningsejeren med henblik på drøftelser om den videre vej frem. Hvis det viser sig, at der ligger ledninger højere end brøndens dybde ifølge projektet, vil ledningerne eventuelt skulle lægges om. Signalkabler er kommunikationskabler til sporing af transmissionsudfald og lignende. Signalkabler ligger altid øverst. Transmissionskabler er ledninger med spændinger over 10kV. I København vil der være tale om op til 30kV-kabler, mens det andre steder i landet kan være op til 50 kV-kabler.

Peter Teken Christensen har forklaret, at han er uddannet entreprenørlærling og bygningskonstruktør og arbejder i Københavns Kommune. Han var byggeleder på det foreliggende projekt, hvilket betød, at han var den, der stod for tilpasning af projektet til virkeligheden. Han har været byggeleder i Københavns Kommune siden 2013. Helle Wicklow, som har underskrevet en del af kommunens mails og breve i sagen, var chef for projektet.

I denne slags vejprojekter begynder Københavns Kommune altid med at kontakte ledningsejerne, som inviteres til et informationsmøde, hvor projektet præsenteres. Han var med til ledningsejermødet i efteråret 2014, hvor Rambøll præsenterede det foreliggende projekt. Der var ikke den store respons fra ledningsejerne på mødet, sandsynligvis fordi de tilstedeværende ikke havde det nødvendige mandat. Efter mødet blev der lavet et mere detaljeret overblik over projektet og mulige konfliktpunkter, som blev sendt til ledningsejerne. Københavns Kommune og Rambøll holdt herefter møder med de enkelte ledningsejere. Han deltog i disse møder. De holdt to møder med Dong i januar 2015. Der var problemer i forhold til Dongs ledninger, når der skulle etableres dybe brønde, dvs. sandfangsbrønde. Omlægning af Dongs ledninger ville tage op til et år. Ved vejprojektet flyttedes kantstenslinjen på et langt tracé, hvor der derved ville opstå en konflikt med Dongs ledninger. Det var et spørgsmål om det muliges kunst at finde en løsning. Sandfangsbrønde kan flyttes frem eller tilbage, eller der kan etableres snydebrønde i stedet. Vedrørende et forevist tværsnit af en vejprofil med snydebrønd og sandfangsbrønd er det sådan, at en snydebrønd er en brønd uden rensning eller reservoir, hvorimod en sandfangsbrønd har rensning. Man kan ikke nøjes med snydebrønde, da det vil medføre kloakstop og oversvømmelse

over tid. En snydebrønd skal kobles til en eksisterende sandfangsbrønd, og hvis der ikke er en sådan, skal der etableres en tilhørende sandfangsbrønd.

På møderne med Dong i januar 2015 drøftede de muligheden for at ændre vejbredden eller etablere snydebrønde i stedet for sandfangsbrønde. Man var ret låst på vejbredden. Ved måling fra facaderne kunne man se, at de planlagte brønde ud fra ledningsplanerne ville komme til at ligge i Dongs tracé. Han mener, at det var Københavns Kommune, der foreslog prøvegravning. Først taltes der om eftervisning. Han havde ikke indtryk af, at der på møderne var uenighed om behovet for prøvegravning. Der var enighed om, at der skulle ske noget fysisk ude i marken, da der er forskel på tegning og virkelighed. En streg kan symbolisere mange ting på en ledningsplan, og flere ledninger kan være symboliseret med én streg. Erfaringsmæssigt ligger Dongs ledninger for højt til, at der kan etableres sandfangsbrønde ovenpå dem. Det var nødvendigt at prøvegrave for at finde ud af, i hvilket omfang snydebrønde kunne og skulle erstatte sandfangsbrønde.

Det var tidsmæssigt kritisk at komme videre med projektet, hvilket Københavns Kommune oplyste Dong om ved brev af 25. marts 2015. Hvis det oprindelige projekt var blevet gennemført uden prøvegravninger, ville man have sat sandfangsbrønde oveni Dongs ledninger. Han ringede til Søren Hansen og til Dongs gravetilsyn for at få lukket for strømmen før prøvegravningen. Han deltog i prøvegravningerne. Dong deltog ikke i prøvegravningerne. Det er ikke sædvanligt, at ledningsejeren deltager i prøvegravninger. Misforståelsen vedrørende signaturforklaringen for 30kV-kabler ville have kunnet undgås, hvis Dong havde deltaget ved prøvegravningen.

Omprojekteringen på baggrund af prøvegravningerne blev lavet af Rambøll. Han mener ikke, at Dong var involveret i dette. Udgiften til omprojekteringen var ca. 15.000 kr. til ingeniørtimer. Hertil kom materialeudgifter til f.eks. ekstra kloakrør som følge af, at nogle sandfangsbrønde blev udskiftet med snydebrønde. Københavns Kommune fik en landmåler til at afsætte i marken, hvor ledningerne var. Københavns Kommune afholdt udgiften her til.

Han har læst Rambølls notat af 16. maj 2017 vedrørende forløbet af prøvegravningerne. Den løsning, der blev valgt ved prøvegravning 1, hvor der sættes en snydebrønd i kørebanelen og en sandfangsbrønd i cykelstien, er teknisk set mærkelig, fordi man så bygger modstrøms i forhold til kloakledningen og ikke medstrøms, som er det almindelige princip. Ved prøvegravning 2 viste det sig, at der var plads til den projekterede sandfangsbrønd,

fordi ledningen lå lidt anderledes i virkeligheden end på ledningsplanen. Man kunne godt have valgt at lave en snydebrønd i stedet for en sandfangsbrønd ved prøvegravning 2, hvis det ved prøvegravningen havde vist sig, at der ikke var plads til en sandfangsbrønd.

Ved prøvegravningerne 3 og 4 blev der sat snydebrønde i stedet for de oprindeligt projekterede sandfangsbrønde. Snydebrønde kan have forskelle dybder afhængigt af, om de er sat i cykelstien eller kørebanen. Han plejer at regne med, at en snydebrønd er ca. 60 cm. dyb. Hertil kommer metaldækslet. Der må maksimalt være to snydebrønde pr. sandfangsbrønd. Der regnes normalt med omtrent en sandfangsbrønd pr. ca. 50 meters kloakledning. Man kunne godt være kommet til samme konklusion – at der ikke kunne laves sandfangsbrønde, men skulle laves snydebrønde i stedet – alene på baggrund af ledningsplanerne uden prøvegravning, hvis man gik ud fra, at Dongs kabler normalt ligger i ca. 1 meters dybde. De kan dog både ligge dybere og højere, og det mest korrekte vil være at prøvegrave for at se, om der trods den tilsyneladende konflikt alligevel kunne være plads til den projekterede sandfangsbrønd. Man kunne heller ikke på forhånd vide, om der ville være plads til snydebrønde oven på kablerne. Han mener, at der ved prøvegravning 3 og 4 blev fundet et kabel i ca. 70 cm. dybde, hvilket gjorde, at der ikke var plads til en sandfangsbrønd som oprindeligt projekteret. En snydebrønd er mindre modstandsdygtig over for tung trafik, og den skal derfor ifølge Københavns Kommunes retningslinjer sættes i 20 cm beton, som skal lægges til dybden af brønden, hvis snydebrønden etableres i vejbanen.

Frederik Skov Olesen har forklaret, at han er uddannet bygningscivilingeniør med speciale i infrastruktur. Han blev ansat hos Rambøll som nyuddannet i februar 2014, hvor han arbejdede med vejprojektering – både udførelse og fagtilsyn. Inden ansættelsen hos Rambøll havde han arbejdet i et halvt år med fagtilsyn på anlægsprojekter hos Cowi som praktikant. Han havde før da arbejdet på mindre projekter, blandt andet i Esbjerg, og på et anlægsprojekt i Tanzania. Han var ansat hos Rambøll i 3 år og 9 måneder. Han er nu ansat i et andet rådgivningsfirma.

Han kom på det foreliggende vejprojekt, hvor han lavede fagtilsyn, ca. 3 måneder efter at han blev ansat hos Rambøll. Der var også andre fra Rambøll på projektet. Alt, hvad han udførte, blev godkendt af projektchefen i Rambøll, Knud Stokbæk, i henhold til Rambølls faste kvalitetssikringsprocedurer.

På et vejprojekt af denne slags indhentes der først ledningsoplysninger fra ledningsejerregisteret. På baggrund af disse ser man, om der er mulige konflikter, og om der skal tilrettes noget i forhold til det projekterede. Hvis man fastholder det projekterede, indkaldes ledningsejerne til et stormøde om projektet og mulige konflikter. Det sker dels for at orientere om projektet, dels for at komme i dialog med ledningsejerne med henblik på koordinering af påtænkte ledningsomlægninger m.v. Det foregik også sådan på dette vejprojekt. Efter stormødet blev de enkelte ledningsejere indkaldt til individuelle møder, hvor konflikt-punkterne på forhånd var nøje beskrevet. Der blev holdt to møder med Dong, fordi de ikke nåede igennem det hele på det første møde. Der var, jf. notatet af 26. januar 2015, mange punkter i forhold til Dong, hvor der viste sig ikke at være en reel konflikt, og hvor der på møderne blev aftalt en løsning.

Han har skrevet notatet af 26. januar 2015 om møderne med Dong. Notatet blev sendt til parterne efter mødet, og der kom ingen bemærkninger fra Dong. Pkt. 2.1. med sætningen ”Ledningen ligger muligvis i kantstenslinjen”, betyder, at der muligvis ligger en ledning i den projekterede kantstenslinje, ikke den aktuelle kantstenslinje. Af hensyn til vejens geometri kunne man ikke bare rykke kantstenslinjen for at undgå konflikten med ledningerne. Der var på mødet enighed om, at der skulle prøvegraves der, hvor det anføres. Spørgsmålet om betaling for prøvegravningen blev drøftet på mødet. Dong mente, at Københavns Kommune skulle betale, mens Københavns Kommune mente, at Dong skulle betale.

Prøvegravningen skulle både afdække ledningernes vertikale og horisontale placering for at se, om der skulle være mindre afvigelser i forhold til ledningsplanerne, så at der alligevel var plads til de projekterede sandfangsbrønde. Oplysningerne fra ledningsejerregisteret er behæftet med en vis usikkerhed, og ledningsejerregisteret giver ikke oplysninger om koten. Man kunne derfor ikke alene ud fra ledningsejerregisteret udelukke, at det var muligt at gennemføre projektet som planlagt med sandfangsbrønde. Dong og andre ledningsejere har nogle mål for, hvor dybt de lægger deres ledninger. Han kan ikke huske, om det på mødet blev drøftet, hvorvidt man kunne måle sig frem til ledningerne ved hjælp af oplysninger om sædvanlige dybder for de forskellige ledningstyper. Men der var enighed på mødet om, at prøvegravning var det bedste. Han deltog ikke under selve gravningen, men han var ude på prøvegravningsstederne, efter at der var gravet ned til ledningerne. Der var ikke repræsentanter fra Dong til stede, mens han var ved prøvegravningsstederne.

Han har skrevet notatet af 16. maj 2017 i samarbejde med Knud Stokbæk. Det er skrevet på basis af prøvegravningsnotatet. I notatet bruges ordet ”tørbrønd” om en snydebrønd og ordet ”vejbrønd” om en sandfangsbrønd. Ved prøvegravning 1 ændrede man projektet. Ved prøvegravning 2 var der en afvigelse i forhold til oplysningerne fra ledningsejerregisteret, så der kunne man lave en sandfangsbrønd som projekteret. Han fik tilsendt en indmåling af ledningen fra entreprenøren, der gravede, og når han lagde indmålingen ind på ledningsplanen, kunne han se, at var en afvigelse. Han husker ikke den præcise afvigelse. Man kan ikke ud fra prøvegravningsnotatet slutte, at afvigelsen var 6 cm. Ved prøvegravning 3 og 4 blev der etableret snydebrønde i stedet for sandfangsbrønde. Der kan godt etableres en snydebrønd oven på et 10 kV-kabel, der ligger 70 cm. i dybden.

Det er rigtigt, at der hos Rambøll skete en forveksling af ledningssignaturer, så at man ved prøvegravningerne ledte efter et 30 kV-kabel i stedet for et højereliggende lysleder/signalkabel, som dog heller ikke blev fundet. Der blev kun fundet et 10 kV-kabel. Et lyslederkabel vil ikke give de samme problemer som 10 kV- og 30 kV-kabler, da lyslederkabler nemmere kan flyttes. Da der i pkt. 2.1 i notatet af 26. januar 2015 står ”lysleder- og el-kabel”, tyder det på, at ledningsplanen på dette tidspunkt var aflæst korrekt. Han husker ikke, hvornår fejlen skete, men det må have været, efter at notatet blev skrevet.

Fejlen skyldes, at man ofte bliver nødt til at justere signaturene fra de forskellige ledningsejere, når man får deres digitale ledningsplaner, og i den forbindelse er der sket en signaturforveksling mellem signaturen for 30kV-kabler og signaturen for lysleder/signalkabler. Fejlen havde efter hans opfattelse ikke betydning for behovet for prøvegravning og omprojektering, da det 10kV-kabel, som var markeret på ledningsplanen, og som også blev fundet på stedet, i sig selv gjorde, at der skulle omprojekteres.

Når en ledning ligger langs en kantstenslinje, prøvegraver man et par steder på strækningen, i stedet for at grave hele strækningen op. Der blev på baggrund af prøvegravningerne omprojekteret i alt 13 vejbrønde.

Alt, hvad han har skrevet vedrørende projektet, er gennemlæst af Knud Stokbæk, som også var med ved prøvegravningerne og i begyndelsen til møderne.

Vedrørende et forevist tværsnit af en vejprofil med snydebrønd og sandfangsbrønd er det sådan, at en tørbrønd og en snydebrønd ikke er helt det samme, idet Københavns Kommu-

ne adskiller sig fra andre steder ved at have nogle specielle gamle brønde, som kaldes tørbrønde. Disse brønde har et dæksel med en tragt og et rør, der går direkte til et sandfang eller en sandfangsbrønd. Sandfanget optager skidt og olie. Snydebrønde ligner disse, men har ikke den nederste del med sandfanget. I det foreliggende projekt taler man om snydebrønde. Stort set alle andre steder end Københavns Kommune bruges ordene ”tørbrønd” og ”snydebrønd” for det samme, nemlig en brønd uden sandfang, hvor vandet løber direkte over i en sandfangsbrønd. En sandfangsbrønd er dybere end en snydebrønd og kan sluttes direkte til hovedledningen, mens en snydebrønd skal kobles på et sandfang før hovedledningen.

Som udgangspunkt vil man helst have sandfangsbrønde i kørebanen og snydebrønde i cykelstien. Det er primært af driftshensyn, da snydebrønde stopper hurtigere til. Man vil helst ikke have sandfang i cykelstien, fordi der så bliver et dæksel i cykelstien, som generer cyklisterne. Man kan i princippet godt projektere med snydebrønde i stedet for sandfangsbrønde, men de skal sluttes til sandfang. Man kunne derfor ikke bare erstatte alle de projekterede sandfangsbrønde med snydebrønde uden at etablere ekstra sandfang.

I bagklogskabens lys kunne man godt have besluttet ikke at prøvegrave, men i stedet lave snydebrønde de steder, hvor der ud fra ledningsplanerne var en mulig konflikt. Men Københavns Kommune ville hellere have de projekterede sandfangsbrønde, som er den teknisk rigtige og bedste løsning, og kommunen ønskede derfor de præcise ledningsoplysninger for at kunne afklare behovet for ændringer til snydebrønde. Desuden er det en fordel for entreprenøren at se præcis, hvor ledningerne ligger, inden arbejdet går i gang. Det er mere hensigtsmæssigt for anlægstakten og flowet i arbejdet. Entreprenøren har dog under alle omstændigheder pligt til selv at indhente ledningsoplysninger og foretage de relevante undersøgelser og prøvegravninger på stedet.

Han er bekendt med, at der er lovgivning (stærkstrømsbekendtgørelsen), der foreskriver minimumsdybde for kabler. Dermed har man en omtrentlig viden om, hvor dybt de forskellige kabler/ledninger Dong anvender, ligger.

Procedure

Dong har navnlig gjort gældende, at både ministeriets afgørelse og Københavns Kommunes påbud savner det fornødne juridiske og faktiske grundlag, idet spørgsmålet om

pligt for ledningsejeren til lokalisering af egne ledninger er særskilt og udtømmende reguleret i ledningsejerloven.

Ministeriet tog ikke stilling til lovligheden af Københavns Kommunes påbud, uanset at det må have stået klart for ministeriet, at betalingskravet var baseret på kommunens påbud om at foretage prøvegravning, og at påbuddet alene havde hjemmel i gæsteprincippet og ikke forholdt sig til ledningsejerloven. Da påbuddet således var grundlaget og forudsætningen for betalingskravet, burde ministeriet have prøvet, om der var det fornødne hjemmelsgrundlag for påbuddet. Ministeriet er underkastet officialmaksimen og kan derfor ikke blot træffe afgørelse på det foreliggende grundlag. Endvidere var påbuddets manglende hjemmelsgrundlag en væsentlig indsigelse fra Dongs side. Ministeriet burde derfor have taget stilling til, om ledningsejerloven fandt anvendelse. Afgørelsen hviler således på et retligt forkert grundlag.

Ministeriet har ved afgørelsen lagt til grund, at ledningsoplysningerne fra Dong ikke var umiddelbart anvendelige. Oplysningerne var ikke korrekte, hvilket imidlertid skyldtes en fejl hos Rambøll, og dette er parterne enige om. Ministeriets afgørelse hviler således på et faktisk forkert grundlag.

Dong har ved udlevering af ledningsoplysninger i overensstemmelse med ledningsejerlovens § 8 opfyldt sine forpligtelser efter ledningsejerloven til som ledningsejer at udarbejde og udlevere umiddelbart anvendelige ledningsplaner. Der er ikke støtte i lovgivningen eller retspraksis for at antage, at ledningsejeren har en udvidet pligt til at udlevere ledningsoplysninger eller påvise ledningernes placering, fordi ledningen ligger som gæst.

Vejlovens gæsteprincip regulerer ikke den foreliggende situation, som er udtømmende reguleret af ledningsejerloven. En ledningsejer har opfyldt sin forpligtelse efter ledningsejerloven, når ledningsejeren har sendt umiddelbart anvendelige ledningsplaner. Graveaktøren kan alene kræve, at ledningsejeren fysisk påviser ledningernes beliggenhed, om nødvendigt ved prøvegravning, hvis det konstateres, at ledningsplanerne ikke er umiddelbart anvendelige. Ledningsplaner er umiddelbart anvendelige, hvis de indeholder oplysning om ledningens tracé og sætter graveaktøren i stand til at identificere ledningerne, så denne kan tage højde for ledningerne i forbindelse med projekteringen og udførelsen af bygge- og anlægsarbejdet. Ledningsejerloven indeholder ikke pligt til at påvise den verti-

kale placering af ledninger, idet anden lovgivning fastlægger mindstedybdeplaceringer for de forskellige ledningstyper.

Graveentreprenøren har et skærpet ansvar til at foretage de fornødne undersøgelser af et kables placering, og en ledningsejer har ikke pligt til at foretage prøvegravninger for at fastlægge ledningernes præcise placering.

De af Dong udleverede ledningsplaner var umiddelbart anvendelige og retvisende, idet de viste, hvilke ledninger der faktisk lå i jorden inden for 20-30 cm's nøjagtighed. Dong var derfor ikke forpligtet efter ledningsejerloven til at foretage fysisk påvisning af sine ledninger eller til at afholde Københavns Kommunes omkostninger hertil.

De hensyn, der ligger til grund for ledningsejerloven, er markant forskellige fra de hensyn, der ligger til grund for vejlovens gæsteprincip. Ledningsejerloven er baseret på en afvejning af pligter og rettigheder pålagt ledningsejerne og graveaktørerne (herunder vejmyndigheden), hvorimod gæsteprincippet er baseret på, at ledningsejeren har en vederlagsfri ret til at anbringe sit ledningsanlæg på en anden ejers faste ejendom. Det er dermed ledningsejerloven, der afgør spørgsmål, der handler om identifikation af ledningsanlæg, og ledningsejerlovens regler kan ikke tilsidesættes af gæsteprincippet. Gæsteprincippet finder alene anvendelse, såfremt det viser sig, at ledningsejeren ikke har opfyldt sin forpligtelse efter ledningsejerloven, hvilket ikke er tilfældet i denne sag.

Såfremt landsretten måtte finde, at gæsteprincippet også omfatter den foreliggende situation, gøres det gældende, at ledningsejerloven er *lex specialis* og *lex posterior* i forhold til gæsteprincippet og således har forrang.

Hvis landsretten måtte finde, at ledningsejerloven ikke har forrang for gæsteprincippet, er prøvegravningen under alle omstændigheder ikke et ledningsarbejde i gæsteprincippets forstand, idet gæsteprincippet alene omfatter ledningsomlægninger og tekniske alternativer til ledningsomlægninger, hvilket prøvegravninger ikke er.

Såfremt landsretten måtte finde, at prøvegravninger er ledningsarbejde i gæsteprincippets forstand, skal Dong desuagtet have medhold i sin påstand, idet de konkrete prøvegravninger ikke var nødvendige. De udleverede ledningsplaner var således retvisende, og Københavns Kommune kunne have projekteret på baggrund af ledningsplanerne. Kommu-

nen kunne således gå ud fra, at Dongs ledninger lå i mindst den dybde, som lovgivningen foreskriver. Ledningsejeren kan heller ikke med hjemmel i gæsteprincippet forpligtes til ved prøvegravning eller på anden vis at fastlægge, hvilken kote ledningsejerens ledninger ligger i.

Der var endvidere ikke indgået en aftale om prøvegravning mellem Dong og Københavns Kommune, idet Dong på ledningsejermødet modsatte sig at betale for prøvegravninger, og idet Dong i en efterfølgende skriftveksling bestred både pligten til at udføre prøvegravning og pligten til at betale herfor.

Vedrørende Københavns Kommunes påstand om at få tillagt sagsomkostninger har Dong anført, at der ikke er grundlag for at fravige sædvanlig praksis, hvorefter der under normale omstændigheder ikke tillægges biintervenienter sagsomkostninger. I givet fald må Dong også have krav på sagsomkostninger fra kommunen, hvis Dong får medhold.

Transport-, Bygnings- og Boligministeriet har navnlig gjort gældende, at vejlovens gæsteprincip finder anvendelse på den foreliggende sag, og at Dong ikke kan frasige sig forpligtelserne efter gæsteprincippet med henvisning til ledningsejerloven.

Spørgsmål om betaling for ledningsarbejder er ikke reguleret i ledningsejerloven, der har til formål at reducere antallet af graveskader på ledninger ved etablering af et ledningsejerregister. Ledningsejerloven hverken regulerer eller tilføjer noget til det almindelige retsforhold mellem vejmyndigheden og ledningsejeren, som gæsteprincippet er udtryk for. Efter gæsteprincippet er ledningsejeren som gæst forpligtet til at udføre og betale udgifter til ledningsarbejder, der er nødvendiggjort af ledningernes tilstedeværelse i vejarealet.

En ledningsejers indberetnings- og oplysningspligter efter ledningsejerloven har ikke noget at gøre med ledningsejerens pligter efter gæsteprincippet, og ledningsejerloven har ikke forrang frem for gæsteprincippet. Ledningsejerloven er ikke *lex specialis* i forhold til vejlovens gæsteprincip, og det fremgår intet sted af forarbejderne til ledningsejerloven, at gæsteprincippet ikke finder anvendelse i tilfælde, der er reguleret af loven. En ledningsejer, der er "gæst" i et offentligt vejareal, kan således ikke undsige sig sine forpligtelser efter gæsteprincippet med henvisning til, at ledningsejeren har opfyldt sine forpligtelser efter ledningsejerloven.

Det har i den foreliggende sag været nødvendigt at gennemføre prøvegravninger i forhold til sagsøgerens ledninger i vejen, og der har således været tale om et ledningsarbejde, som sagsøgeren har pligt til at betale i medfør af gæsteprincippet.

De udleverede ledningsoplysninger viste en ledningsplacering, der var i konflikt med vejprojektet, og på baggrund heraf var det således umiddelbart nødvendigt at omlægge ledningerne. Eneste alternativ var – som led i iagttagelsen af kommunens hensynsforpligtelse – at afdække ledningernes præcise placering i marken. Københavns Kommune kunne ikke have foretaget den skete omprojektering, hvis ikke prøvegravningerne var blevet gennemført. Prøvegravningerne var således et nødvendigt ledningsarbejde i gæsteprincippets forstand. Derfor har Dong som gæst i vejarealet pligt til at betale for prøvegravningerne, da udgiften dertil alene er afstedkommet af ledningernes tilstedeværelse i vejen og utvivlsomt ikke var blevet afholdt, hvis ledningerne ikke havde været der.

Dansk Energi og Dansk Ledningsejerforum har til støtte for Dong gjort gældende, at en ledningsejers pligt efter ledningsejerloven til påvisning af ledningernes placering er subsidiær i forhold til pligten til udlevering af anvendelige ledningsoplysninger, og at gæsteprincippet ikke kan udvide ledningsejerens pligter efter ledningsejerloven.

Københavns Kommune har til støtte for Transport-, Bygnings- og Boligministeriet navnlig gjort gældende, at vejlovens gæsteprincip finder anvendelse, og at prøvegravningerne var nødvendige ledningsarbejder i gæsteprincippets forstand. Københavns Kommune har til støtte for påstanden om at få tilkendt sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 252, stk. 4, 2. pkt., henvist til omfanget af kommunens indlæg og bistand til ministeriet med at besvare forskellige opfordringer under sagen.

Retsgrundlag

Lov om registrering af ledningsejere (ledningsejerloven)

Lov om registrering af ledningsejere, jf. lovbekendtgørelse nr. 578 af 6. juni 2011, indeholdt i 2015 blandt andet følgende bestemmelser:

”§ 1. Loven har til formål gennem etablering af et ledningsejerregister at reducere antallet af skader på ledninger nedgravet i jord eller nedgravet i eller anbragt på havbunden inden for det danske søterritorium med henblik på at

- 1) lette entreprenørers og andres undersøgelser forud for gravearbejder i jorden eller i havbunden inden for det danske søterritorium,
- 2) reducere de samlede omkostninger som følge af skader og
- 3) bidrage til en forbedret forsyningssikkerhed.

...

§ 3. Loven gælder for ejere af ledninger nedgravet i jord og for ejere af ledninger nedgravet i eller anbragt på havbunden inden for det danske søterritorium, jf. dog stk. 2 og 3 samt § 4, såfremt ledningen

- 1) indgår i et kollektivt net, jf. § 5, nr. 1,
- 2) fungerer som stikledning eller ledning, der afleder spildevand eller kølevand m.m. til et vandløb, til en sø eller til et havområde, eller
- 3) indgår i et privat, brugerdrevet telenet, jf. § 5, nr. 4, for hvilket nettets ejer har en årlig indkomst fra personer, som ikke er medejere, der overstiger 50.000 kr. om året.

...

§ 5. I denne lov forstås ved:

...

- 5) Interesseområde: Et geografisk afgrænset område, som omfatter den pågældende ledningsejers ledninger, som er nedgravet i jord eller nedgravet i eller anbragt på havbunden, fastlagt i en afstand af mindst 1 m fra ledningen på begge sider af denne.

...

Kapitel 3

Indberetningspligt og pligt til at forespørge i ledningsejerregistret m.v.

...

§ 7. Der skal til ledningsejerregistret indberettes oplysninger om

...

- 3) ledningsejerens interesseområde, jf. § 5, nr. 5, samt

...

§ 8. Enhver af loven omfattet ledningsejer, som modtager forespørgsel om ledningsoplysninger, skal snarest muligt og senest 5 hverdage efter at forespørgslen er modtaget, fremsende de nødvendige ledningsoplysninger til forespørgeren eller indgå aftale med denne om påvisning på stedet. Lørdage, grundlovsdag, den 24. december og den 31. december anses ikke for hverdage ved beregning af fristen. Økonomi- og erhvervsministeren kan fastsætte nærmere regler om ledningsejeres fremsendelse af ledningsoplysninger, herunder hvilke oplysninger der skal fremgå af det fremsendte materiale.

§ 9. Enhver, der erhvervsmæssigt udfører gravearbejder, skal indhente oplysninger fra ledningsejerregistret om, hvilke ledningsejere der ejer ledninger i graveområdet. De nødvendige ledningsoplysninger skal være indhentet, inden gravearbejdet påbegyndes, og gravearbejdet skal tilrettelægges og udføres under hensyntagen til de indhentede oplysninger.

...”

Til grund for lov nr. 119 af 24. februar 2004 om registrering af ledningsejere lå lovforslag nr. 52 af 5. november 2003 til lov om registrering af ledningsejere. Af lovforslagets almindelige bemærkninger fremgår blandt andet følgende:

”Lovforslagets baggrund

Lovforslaget har til formål at reducere antallet af skader på nedgravede ledninger som følge af gravearbejder samt at lette administrationen for entreprenører og andre, der skal identificere ledninger i jorden, inden et gravearbejde påbegyndes.

For at opnå dette mål foreslås det, at der oprettes et landsdækkende register med oplysning om, hvem der ejer nedgravede ledninger i jorden, og hvorfra nærmere oplysning om disse ledninger kan hentes.

Når registret er oprettet, vil en entreprenør eller bygherre, som skal forberede et gravearbejde, ved en enkelt forespørgsel i registret kunne få oplyst, hvem der eventuelt har ledninger på gravestedet. Forespørgeren vil desuden få oplyst, hvordan man kontakter de pågældende ledningsejere for at få nærmere information om de enkelte ledninger.

Ledningsejere skal som udgangspunkt kun indberette oplysninger til registret i forbindelse med registrets etablering. Derefter vil enhver entreprenør, som forespørger registret, forud for et gravearbejde kunne rekvirere nærmere oplysninger om hvilke ledningsejere, der kan kontaktes.

Entreprenøren skal derefter tilrettelægge og udføre gravearbejdet under hensyntagen til de indhentede oplysninger.

...

Gældende ret

...

Trafikministeriet har i medfør af lov om offentlige veje § 6, stk. 1 og lov om private fællesveje § 24, stk. 3 fastsat et ”Standardregulativ for udførelse af ledningsarbejder og andre arbejder i og over veje” af februar 1995. I henhold til dette regulativs § 8, som er udmøntet i hovedparten af landets kommuner, skal en ledningsejer kunne lokalisere sit anlæg i vejen.

Lokaliseringen kan ske i form af enten udlevering af ledningsoplysninger eller påvisning af ledningsføringen på stedet. Det er vejmyndigheden, der fastsætter de nærmere vilkår for gravearbejdet. Vejmyndigheder kan f.eks. stille krav om, at ledninger registreres forsvarligt i forbindelse med udstedelse af gravetilladelser.

Påvisningspligten i vejareal indebærer, at ledningsejeren om nødvendigt skal give oplysninger om ledningens forløb, f.eks. ved markering på vejareal eller det tilgrænsende terræn, og om nødvendigt ved frigravning angive, hvor ledningen ligger.

...

Lovforslagets indhold

...

Ad 3. Forespørgselspligt forud for visse erhvervsmæssige gravearbejder.

Registrets formål er at reducere antallet af skader på nedgravede ledninger. Lovforslaget fastsætter derfor en pligt til at forespørge i registret forud for igangsættelsen af et erhvervsmæssigt gravearbejde. Pligten omfatter kun gravearbejder på offentlig vej eller privat fællesvej. Det bestemmes tillige, at gravearbejdet efterfølgende skal tilrettelægges ud fra de modtagne oplysninger.

...

Ad 4. Pligt til at afgive ledningsoplysninger eller indgå aftale om påvisning. Uafhængigt af indberetningspligten til registret foreslås det, at ledningsejere får pligt til at fremsende de nødvendige ledningsoplysninger, i anden række en pligt til at indgå aftale om påvisning af ledningens forløb på stedet, uanset om ledningen ligger i vejareal eller på privat grund.

Påvisningspligten indebærer, at ledningsejeren skal give oplysninger om ledningens forløb, f.eks. ved markering på vejareal eller det tilgrænsende terræn og om nødvendigt ved frigravning.

Med lovforslaget bliver påvisningspligten udstrakt til også at gælde de af loven omfattede ledningsejere, der ligger som gæst på privat grund, hvor den i dag kun gælder for ledninger i vej, idet pligten til at kunne lokalisere sin ledning i vejen nærmere fremgår af § 8 i Trafikministeriets ”Standardregulativ for udførelse af ledningsarbejder og andre arbejder i og over veje” af februar 1995.

Dermed får et forsyningsselskab, som har ledninger liggende på en privat grundejers ejendom, pligt til at påvise ledningen, såfremt der skal foretages gravearbejder på ejendommen.”

Af lovforslagets specielle bemærkninger til § 8 fremgår blandt andet følgende:

”Såfremt en ledningsejer ikke kan fremskaffe tilstrækkelige ledningsoplysninger skal denne indgå aftale med forespørgeren om påvisning på stedet.

I henhold til § 8 i Trafikministeriets ”Standardregulativ for udførelse af ledningsarbejder og andre arbejder i og over veje” fra februar 1995 gælder der en pligt for ejere af ledninger, beliggende i offentlig vej eller privat fællesvej til at lokalisere deres ledninger i vej, såfremt regulativet gælder i kommunen.

Ved påvisningspligten forstås en pligt til at oplyse om ledningens forløb, dvs. om nødvendigt ved frigravning og/eller opsætning af tydelig markering i terræn at angive, hvor ledningen ligger.

Denne pligt til at påvise ledninger bliver nu udstrakt til også at gælde de af loven omfattede ledningsejere, der ligger som gæst på privat grund.”

Ved lov nr. 1274 af 16. december 2009 om ændring af lov om registrering af ledningsejere (Udvidelse af dækningsområde m.v.) blev der i § 8 indsat en bemyndigelse for økonomi- og indenrigsministeren til at fastsætte nærmere regler om ledningsejeres fremsendelse af ledningsoplysninger. Med hjemmel i denne bestemmelse er udstedt blandt andet bekendtgørelse nr. 1011 af 25. oktober 2012 om registrering af ledningsejere, hvoraf fremgår blandt andet følgende:

”§ 7. Ledningsejere skal angive et eller flere geografisk afgrænsede interesseområder, som omfatter den pågældende ledningsejers nedgravede ledninger. Et interesseområde skal fastlægges i en afstand af mindst 1 meter fra ledningen på begge sider af denne.

...

§ 17.

...

Stk. 3. De udleverede ledningsoplysninger skal have et indhold og en kvalitet, så de er umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet.”

Ledningsejerloven er senest ændret ved lov nr. 1674 af 26. december 2017 blandt andet således, at bestemmelsen i § 17 i bekendtgørelsen om registrering af ledningsejere overføres til lovens § 8, stk. 5. Bestemmelsen i § 8 er i ændringsloven formuleret som følger:

”Enhver af loven omfattet ledningsejer, som modtager en forespørgsel om ledningsoplysninger på en hverdag inden for almindelig arbejdstid, skal, snarest muligt og inden for 2 timer efter at forespørgslen er modtaget, sende de nødvendige ledningsoplysninger til Ledningsejerregistret. Lørdage, grundlovsdag, den 1. maj, den 24. december og den 31. december anses ikke for hverdage. Almindelig arbejdstid er mellem kl. 7 og 16 på hverdage, og 2-timersfristen løber inden for dette tidsrum. Modtages forespørgslen uden for almindelig arbejdstid på en hverdag eller på en dag, der ikke er en hverdag, skal ledningsejer sende de nødvendige ledningsoplysninger snarest muligt og senest inden for 2 timer den næstkommende hverdag inden for almindelig arbejdstid.

Stk. 2. Skal en ledningsejer, der er omfattet af loven, behandle en forespørgsel om ledningsoplysninger manuelt, skal de nødvendige ledningsoplysninger sendes til Ledningsejerregistret, snarest muligt og inden for 2 hverdage efter at forespørgslen er modtaget.

Stk. 3. Bryder ledningsejers system til at sende ledningsoplysninger ned, skal ledningsejer sende ledningsoplysningerne, snarest muligt efter at systemet fungerer igen.

Stk. 4. En ledningsejer, der er omfattet af loven, kan i stedet for at sende de nødvendige ledningsoplysninger eller som supplement til disse meddele graveaktøren, at ledningen skal påvises på stedet.

Stk. 5. De nødvendige ledningsoplysninger skal have et indhold og en kvalitet, så de er umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet.

Stk. 6. Energi-, forsynings- og klimaministeren kan fastsætte regler om, hvilke oplysninger der indgår i nødvendige ledningsoplysninger, herunder oplysninger om forsyningsart, antal ledninger eller traceer, der er nedgravet i jorden eller nedgravet i eller anbragt på havbunden inden for det danske søterritorium, ledningers eller traceers placering i graveområdet og ledningers fareklasse. Ministeren kan endvidere fastsætte regler om, at en ledningsejer, for så vidt angår visse ledninger, der er nedgravet i jorden eller nedgravet i eller anbragt på havbunden inden for det danske søterritorium, alene skal opfylde kravene til nødvendige ledningsoplysninger, hvis ledningsejeren har disse oplysninger.

Stk. 7. Energi-, forsynings- og klimaministeren kan fastsætte nærmere regler om ledningsejeres udlevering af ledningsoplysninger, herunder at ledningsoplysningerne skal udleveres i et bestemt digitalt format.”

I de almindelige bemærkninger til lovforslaget til ændringsloven (lovforslag nr. 37 af 4. oktober 2017 til lov om ændring af lov om registrering af ledningsejere) hedder det blandt andet:

”2. Lovforslagets indhold

2.1. Krav til ledningsoplysninger, der udleveres

2.1.1. Gældende ret

Den gældende lov om registrering af ledningsejere, jf. lovbekendtgørelse nr. 578 af 6. juni 2011, indeholder i § 8 et krav om, at ledningsejeren hurtigst muligt og senest 5 hverdage efter en graveforespørgsel er modtaget, skal sende de nødvendige ledningsoplysninger direkte til graveaktøren eller indgå aftale om påvisning på stedet. Den gældende § 9, stk. 1, fastsætter, at en graveaktør ikke må påbegynde gravearbejdet, før de nødvendige ledningsoplysninger er blevet indhentet, og at gravearbejdet skal tilrettelægges og udføres under hensyntagen til de indhentede oplysninger. Det gældende krav om nødvendige ledningsoplysninger er blevet strammet op i lovgivningen. I 2005 var kravet, at ledningsejeren skal sende de nødvendige ledningsoplysninger inden for 14 dage. I 2008 blev fristen ændret fra 14 dage til 5 hverdage. I 2009 blev der indsat en beføjelse til økonomi- og erhvervsministeren, hvorefter ministeren kan fastsætte regler om ledningsejernes udlevering af ledningsoplysninger, herunder hvilke oplysninger der skal fremgå af det fremsendte materiale. Loven blev ændret, fordi graveaktørerne havde erfaringer med, at nogle ledningsejere ikke udleverede de oplysninger, som graveaktørerne havde brug for, til at kunne grave forsvarligt, men i stedet henviste graveaktørerne til at søge ledningsoplysninger andre steder f.eks. på ledningsejernes hjemmesider eller til at spørge ledningsejerne igen for supplerende ledningsoplysninger. Ændringen i 2009 skulle derfor sikre, at graveaktørerne alene skulle søge ledningsoplysninger gennem Ledningsejerregistret. Efter den gældende § 9, stk. 1, skal enhver, der erhvervsmæssigt udfører gravearbejder, forespørge om ledningsoplysninger i Ledningsejerregistret inden gravearbejdet påbegyndes. Forpligtelsen gælder for enhver, der erhvervsmæssigt udfører gravearbejder eller indhenter ledningsoplysninger til brug for planlægning af gravearbejder. Dette kan f.eks. være entreprenører og andre. Personer, der udfører hobby- eller fritidsbetonet gravning, er dog ikke omfattet af loven, ligesom landmænd, der udfører markarbejde på egne marker, og personer, der udfører f.eks. havearbejder og selvbyggerarbejde, heller ikke vil være omfattet af loven, men private borgere eller landmænd vil kunne indhente ledningsoplysninger, hvis de ønsker at vide, om der ligger ledninger på deres ejendom.

...

Beføjelsen i § 8 til at fastsætte regler om, hvilke oplysninger der skal fremgå af det fremsendte materiale, er udmøntet i § 17, stk. 3, i bekendtgørelse nr. 1011 af 25. oktober 2012 om registrering af ledningsejere, med senere ændringer. Efter § 17, stk. 3,

skal de udleverede ledningsoplysninger have et indhold og en kvalitet, så de er umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet.

Retspraksis om graveskader, herunder en principiel Højesteretsdom af 18. december 2013 (Ugeskrift for Retsvæsen 2014, s. 925ff.) og en række landsretsdomme (bl.a. Ugeskrift for Retsvæsen 2014, s. 1252 ff. og 2016, s. 3666ff.), viser, at det er en konkret vurdering, der afgør, om det er ledningsejer eller graveaktør, der bærer ansvaret for graveskaden. Dommene viser, at ledningsejer er ansvarlig for at sende de nødvendige ledningsoplysninger eller indgå aftale med graveaktøren om påvisning, hvis ledningsejer ikke kan sende de nødvendige ledningsoplysninger, og at graveaktøren er forpligtet til at grave under hensyntagen til disse ledningsoplysninger og anden lovgivning i øvrigt. Graveaktøren skal således, når graveaktøren har modtaget ledningsoplysningerne, tilrettelægge og udføre gravearbejdet under hensyntagen til de indhentede oplysninger, jf. lovens § 9, stk. 1. Graveaktøren skal bedømme ledningsoplysningerne ud fra forholdene i graveområdet.

Udgangspunktet for graveaktøren må derfor være de modtagne ledningsoplysninger, da det er ledningsejer, der har ansvaret for at udlevere de nødvendige ledningsoplysninger. Hvis der ikke er noget på graveområdet eller i det udleverede kortmateriale, der klart giver grundlag for mistanke om, at de modtagne ledningsoplysninger er forkerte, kan graveaktøren grave i tillid til ledningsoplysningerne. Graveaktøren bør dog lokalisere ledningerne, evt. med prøvegravning, så der ikke sker skader på dem. Derudover skal graveaktøren, når der graves, overholde anden relevant lovgivning, f.eks. vejlovens bestemmelser om koordinering af gravearbejder, jf. neden for under pkt. 2.4., eller at der skal ansøges om gravetilladelse hos vejmyndighederne, før der må graves på en offentlig vejs areal.

2.1.2. Ministeriets overvejelser og lovforslagets udformning

På baggrund af retspraksis i de senere år har Energi-, Forsynings- og Klimaministeriet overvejet, om begrebet 'nødvendige ledningsoplysninger' skal defineres i loven. Lov om registrering af ledningsejere har ikke fastsat krav til, hvordan ledningsoplysninger skal sendes, og hvad de skal indeholde. Der stilles dog krav om, at det skal være de nødvendige ledningsoplysninger, som ledningsejeren sender til graveaktøren, og i bekendtgørelse om registrering af ledningsejere er det fastsat, at ledningsoplysningerne skal have et indhold og en kvalitet, så de er umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet. At ledningsoplysningerne skal være 'umiddelbart anvendelige' betyder, at ledningsoplysningerne skal have en sådan præcision og udformning, at de kan tjene deres formål: At være et planlægningsgrundlag for gravearbejde for at undgå graveskader. Og det betyder endvidere, at ledningsoplysningerne skal kunne anvendes af graveaktør til gravearbejdet, uden at graveaktøren skal henvende sig til ledningsejeren igen for at få flere oplysninger om ledningen.

I dommene, der meget overordnet nævnes under 2.1.1., har ledningsejer fået erstatning for en graveskade, hvis graveaktøren f.eks. har gravet uden at have indhentet ledningsoplysninger, har gravet uden at anvende de indhentede ledningsoplysninger, har anvendt dem forkert eller ikke har givet de indhentede ledningsoplysninger videre til den, der skulle grave. Graveaktøren er derimod blevet frifundet, når de modtagne ledningsoplysninger har været mangelfulde (ledningerne ligger langt fra, hvor de burde ligge og uden for sikkerhedsmarginen), og der ikke har været noget på graveområdet, der har givet mistanke om, at ledningsoplysningerne ikke skulle være korrekte.

Det foreslås derfor i forslaget § 1, nr. 17 (lovens § 8, stk. 5), at definere begrebet 'nødvendige ledningsoplysninger'. Begrebet er ikke defineret i den gældende lov, men det fremgår dog af bemærkningerne til § 8 i forslaget fra 2003, jf. FT 2003-04: 1348, 5242; A 1709 (lovforslag 52), at de nødvendige ledningsoplysninger er de op-

lysninger, der er relevante for det planlagte gravearbejde, og af bekendtgørelse om registrering af ledningsejere § 17, stk. 3, fremgår det, at de nødvendige ledningsoplysninger skal have et indhold og en kvalitet, så de er umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet. Formålet med at definere begrebet i forslaget vil være at præcisere forventningerne til kvaliteten af de udleverede ledningsoplysninger for at lette planlægningen og gennemførelsen af gravearbejde og dermed medvirke til at nedbringe antallet af graveskader. Det foreslås derfor, at bestemmelsen fra bekendtgørelsen flyttes over i loven, således at de nødvendige ledningsoplysninger skal have et indhold og en kvalitet, så de er umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet.

Som det klare udgangspunkt skal graveaktøren kunne stole på de udleverede ledningsoplysninger, medmindre der er forhold i ledningsoplysningerne eller på graveområdet, som giver klart grundlag for mistanke om, at der må være fejl i ledningsoplysningerne. Dette betyder dog ikke, at graveaktøren bare kan se på ledningsoplysningerne og grave uden at tage hensyn til, hvordan der ser ud på graveområdet. Graveaktøren skal tilrettelægge og udføre gravearbejdet under hensyntagen til de modtagne ledningsoplysninger. Ledningerne bør derfor lokaliseres på en sikker måde.”

Ændringslovens § 1, nr. 17, der indeholder den gengivne bestemmelse i § 8, stk. 5, er endnu ikke sat i kraft, men kan sættes i kraft ved bekendtgørelse udstedt af energi-, forsynings- og klimaministeren.

Lov om offentlige veje (vejloven)

Gæsteprincippet fremgår af § 106, stk. 1, i dagældende lov om offentlige veje, jf. lovbe- kendtgørelse nr. 1048 af 3. marts 2011, der har følgende ordlyd:

”§ 106. Arbejder på ledninger i eller over kommuneveje, herunder nødvendig flytning af ledninger m.v. i forbindelse med vejens regulering eller omlægning, bekostes af vedkommende ledningsejer, medmindre andet er særligt bestemt ved overenskomst eller kendelse afsagt af en ekspropriationskommission nedsat i henhold til lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom eller afgørelse truffet af en kommunalbestyrelse efter vandforsyningslovens §§ 37 og 38, jf. § 40.”

Til grund for denne bestemmelse lå lovforslag nr. 70 af 14. december 1971 om ændring af lov om offentlige veje. Af lovforslagets specielle bemærkninger til § 106 fremgår blandt andet:

”Bestemmelsen svarer til vejbestyrelseslovens § 57,

...

I praksis har der kun undtagelsesvist været tale om fravigelser fra princippet om, at ledningsejeren betaler. Bestemmelsen forudsætter, at arbejdet på ledningen er en nødvendig følge af et vejarbejde, og at der er tale om indgreb i offentligt vejareal.”

Gæsteprincippet blev oprindeligt lovfæstet ved § 57 i lov nr. 95 af 29. marts 1957 om bestyrelsen af de offentlige veje. Af Folketingsudvalgets behandling af lovforslaget til denne lov fremgår blandt andet følgende vedrørende § 57, jf. udvalgsbetænkning af 28. februar 1957 over forslag til lov om bestyrelsen af de offentlige veje:

”... bestemmelserne er en lovfæstelse af hidtil gældende praksis. Ledningsejeren, der ikke betaler for at have ledninger liggende i vejen, må som modstykke dertil selv betale for flytning af ledningerne, når vejen skal ændres.”

Vejlovens bestemmelser er uddybet i dagældende cirkulære nr. 132 af 6. december 1985, lov om offentlige veje. Af cirkulærets pkt. 55 om ledningsarbejder fremgår blandt andet:

”55. § 106 indeholder nærmere regler om ledningsejerens forpligtelser og rettigheder i forbindelse med offentligt vejareal. Udgangspunktet for tilstedeværelsen af ledninger i vejareal er, at ledningsejeren er forpligtet til på egen bekostning at flytte ledninger i sådanne arealer i forbindelse med vejens regulering og omlægning. Denne regel gælder dog kun, såfremt flytningen er begrundet i et egentligt vejarbejde, men ikke i tilfælde, hvor flytningen skyldes f.eks. ledningsarbejder, der ikke tjener vejformål.

...

Udgifter ved ledningsflytning kan efter omstændighederne og ikke mindst ved teleledninger, andrage betydelige beløb. Det er derfor af væsentlig betydning, at vejbestyrelserne ved administrationen af § 106 erkender dette forhold og bestræber sig på at bidrage til at reducere udgiften til ledningsflytninger til et minimum. Erfaringen viser eksempelvis, at der ved en kontakt mellem vejbestyrelse og teleadministration på et tidligt stadium af vejprojektets tilblivelse ofte vil kunne aftales mindre ændringer i vejprojektet uden nogen skade for dette, hvorved der vil kunne spares betydelige beløb for teleadministrationen.

Vejbestyrelserne bør derfor så tidligt som muligt orientere vedkommende ledningsejer om påtænkte vejarbejder, der kan forventes at nødvendiggøre midlertidig eller permanent flytning af ledninger, samt optage forhandling med vedkommende ledningsejer om de pågældende vejarbejder, således at der i videst muligt omfang kan tages hensyn til ledningsejerens interesser.

Kan der ikke tilvejebringes enighed mellem vejbestyrelsen og vedkommende teleadministration om projektet, bør dette ikke iværksættes forinden udløbet af den i vejlovgivningen gældende klagefrist på fire uger. I forbindelse med behandlingen herefter vil spørgsmålet om at tillægge klagen opsættende virkning blive overvejet af ministeren som klageinstans.”

Bestemmelsen i dagældende vejlovs § 106, stk. 1, er videreført i § 77, stk. 1, i lov nr. 1520 af 27. december 2014 om offentlige veje m.v., som, jf. lovens § 139, stk. 1, trådte i kraft den 1. juli 2015. Bestemmelsen lyder:

”Arbejder på ledninger i eller over offentlige veje og stier, herunder om nødvendigt flytning af ledninger, i forbindelse med arbejder, der iværksættes af vejmyndigheden

inden for rammerne af de formål, som vejmyndigheden kan varetage, betales af ledningsejeren.”

Vejloven fra 2014 indeholder endvidere blandt andet følgende bestemmelse:

”§ 79. I forbindelse med en vejmyndigheds arbejder efter § 77, der iværksættes af vejmyndigheden inden for rammerne af de formål, som vejmyndigheden kan varetage, skal vejmyndigheden tage hensyn til ledninger i eller over vejarealet.

Stk. 2. Vejmyndigheden skal så tidligt som muligt drøfte et planlagt arbejde med ledningsejeren med henblik på at undersøge, hvordan arbejdet kan tilrettelægges på den mest hensigtsmæssige måde for vejmyndigheden og ledningsejeren.

Stk. 3. Opnås der ikke enighed mellem vejmyndigheden og ledningsejeren, kan vejmyndigheden efter at have meddelt ledningsejeren, at det planlagte arbejde påbegyndes, gennemføre arbejdet og kræve nærmere bestemte ledningsarbejder udført af ledningsejeren.

Stk. 4. Vejdirektoratet kan i særlige tilfælde lade de ledningsarbejder, der er nævnt i stk. 3, udføre for ledningsejerens regning. Vejdirektoratet kan i dette tilfælde opkræve et administrationstillæg efter § 30.

Stk. 5. Tvister om betaling for arbejder på eller af hensyn til ledninger kan indbringes for transportministeren efter § 133, stk. 2 og 3.”

Af de specielle bemærkninger til denne bestemmelse i lovforslag nr. 20 af 8. oktober 2014 til lov om offentlige veje m.v. fremgår:

”Til § 79

Den foreslåede bestemmelse er ny.

Det fremgår af pkt. 55 i cirkulære nr. 132 af 6. december 1985 om lov om offentlige veje, at vejmyndigheden så tidligt som muligt bør orientere vedkommende ledningsejer om påtænkte vejarbejder, der kan forventes at nødvendiggøre midlertidig eller permanent flytning af ledninger, samt optage forhandling med vedkommende ledningsejer om de pågældende vejarbejder, således at der i videst muligt omfang kan tages hensyn til ledningsejerens interesser.

For at understrege, at såvel veje som ledninger i eller over veje er vigtige infrastrukturanlæg med betydelige samfundsmæssige funktioner, foreslås det i *stk. 1* udtrykkeligt lovfæstet, at vejmyndigheden skal vise hensyn til ledningerne.

Endvidere foreslås i *stk. 2*, at vejmyndigheden så tidligt som muligt skal drøfte et planlagt arbejde med ledningsejeren med henblik på, at arbejdet tilrettelægges på den mest hensigtsmæssige måde for både vejmyndigheden og ledningsejeren. Formålet med bestemmelsen er at sikre, at ledningsejeren får mulighed for at fremsætte forslag til ændring af vejmyndighedens planlagte arbejde, når dette medfører, at ledningsejeren skal afholde udgifter til arbejder på eller af hensyn til ledningen. Ledningsejeren skal således inddrages med henblik på at undersøge, hvordan vejmyndighedens arbejder efter forslagens § 77, stk. 1, kan tilrettelægges på den samfundsøkonomisk mest hensigtsmæssige måde.

Det er ligesom med pkt. 55 i cirkulære nr. 132 af 6. december 1985 om lov om offentlige veje ikke hensigten med *stk. 1* og *stk. 2* at forpligte vejmyndigheden til at betale for fordyrende ændringer i det påtænkte vejarbejde af hensyn til beskyttelse af ledninger, der er omfattet af gæsteprincippet.

...”

Stærkstrømsbekendtgørelsen

Stærkstrømsbekendtgørelsen af 1. maj 1994 indeholder regler om dybder for forskellige typer kabler. Af pkt. 21.3.3 om højspændingskabler i jord fremgår følgende blandt andet:

”Højspændingskabler i jord skal lægges i mindst 0,7 m dybde under færdigt terræn.”

Landsrettens begrundelse og resultat

Faktiske forhold

Efter bevisførelsen lægges det til grund, at Dong har opfyldt sine pligter efter ledningsejerloven til at indberette til ledningsejerregisteret og også inden for den i lovens § 8 fastsatte frist har givet de ledningsoplysninger, som Københavns Kommune og kommunens tekniske rådgiver, Rambøll, efterspurgte.

Der er ikke i sagen foretaget syn og skøn eller indhentet sagkyndige erklæringer om anvendeligheden og kvaliteten af de ledningsoplysninger, som Dong har givet.

Oplysninger i ledningsejerregisteret er, jf. den ovenfor gengivne omtale af gældende ret i pkt. 2.1 i de almindelige bemærkninger til lovforslag nr. 37 af 4. oktober 2017 til lov om ændring af lov om registrering af ledningsejere, og det i sagen oplyste, behæftet med en vis usikkerhed med hensyn til den nøjagtige horisontale placering. Hertil kommer, at koten for ledningernes placering ikke skal oplyses af ledningsejeren.

Bortset fra, at der i prøvegravning 3 og 4 mangler et angivet lysleder/signalkabel er der, som sagen er oplyst, ikke grundlag for at antage, at Dongs oplysninger i ledningsejerregisteret ikke, inden for de tolerancegrænser, som følger af ledningsejerloven og praksis herom, var retvisende. Den omstændighed, at der ifølge Rambølls notat af 16. maj 2017 ved prøvegravning 2 viste sig at være en vis afvigelse fra det, der fremgik af oplysningerne i ledningsejerregisteret, som gjorde det muligt at placere en sandfangsbrønd i overensstemmelse med det projekterede, kan herved ikke ses som udtryk for, at Dongs oplysninger

ikke var retvisende og umiddelbart anvendelige i ledningsejerlovens forstand. Dong har heller ikke ansvar og risiko for den af ministeriet erkendte fejl i Rambølls notat af 29. juni 2015, rettet den 3. juli 2015, hvorefter det kabel, som ikke kunne findes, var et 30 kV-kabel og ikke det signal/lyslederkabel, som rettelig fremgik af ledningsoplysningerne.

Det må herefter – bortset fra det lysleder/signalkabel, som ikke kunne findes ved prøvegravning 3 og 4 – lægges til grund, at Dong har givet korrekte og retvisende oplysninger og dermed har opfyldt sine forpligtelser i henhold til ledningsejerloven og bekendtgørelse nr. 1011 af 25. oktober 2011 § 17, stk. 3, (ved lov nr. 1674 af 26. december 2017 indsat som stk. 5 i ledningsejerlovens § 8) til at udlevere ledningsoplysninger med et indhold og en kvalitet, så at de var umiddelbart anvendelige ved gravearbejdet. Det må endvidere lægges til grund, at der ikke på det tidspunkt, da der blev truffet beslutning angående prøvegravning og blev meddelt Dong påbud herom, var grundlag for at antage, at der var pligt efter ledningsejerloven og praksis herom for Dong til at foretage påvisning som følge af en manglende tilstrækkelig kvalitet af de udleverede oplysninger. Der er endvidere ikke grundlag for at antage, at resultatet af prøvegravningerne viste sådanne afvigelser fra, hvad der fremgik af ledningsoplysningerne fra Dong, at Dong som følge heraf efter praksis om graveskader ville kunne anses for forpligtet til at betale for prøvegravningerne.

Efter forklaringerne fra navnlig Frederik Skov Olesen og Peter Teken Christiansen lægges det endvidere til grund, at kommunens anlægsprojekt var udformet således, at der skulle etableres en række sandfangsbrønde, og at placeringen af disse samt af cykelsti, kørebane m.v. i vidt omfang var givet som følge af andre anlægs- og vejtekniske hensyn. Sandfangsbrønde var i den forbindelse placeret i kørebanen, hvilket efter sagens oplysninger er sædvanlig praksis af hensyn til bedst mulig afledning og rensning af overfladevand.

Der kunne, jf. notatet af 26. januar 2015 om mulige konflikter med eksisterende ledninger, efter drøftelserne med Dong konstateres en konflikt mellem en række af de projekterede sandfangsbrønde og Dongs ledninger som vist i ledningsoplysningerne.

En løsning, som medførte, at der alle de steder, hvor der efter oplysningerne i ledningsejerregisteret og drøftelserne med Dong var en konflikt med Dongs ledninger, som udelukkede etablering af sandfangsbrønde, i stedet blev etableret snydebrønde, ville efter de foreliggende oplysninger være teknisk ringere. Efter sagens oplysninger ville en sådan løsning

endvidere i et ikke nærmere afklaret omfang kunne nødvendiggøre etablering af sandfangsbrønde, idet snydebrønde skal kobles på en sandfangsbrønd.

Det blev derfor af kommunen og Rambøll og også, jf. notatet om mulige konflikter og forklaringerne fra Mette-Marie Joensen og Jørn Elmstrøm, af Dong, anset for hensigtsmæssigt at foretage et antal prøvegravninger med henblik på at undersøge, om der var sådanne afvigelser – meget muligt inden for ledningsejerlovens tolerancetærskler – i ledningernes placeringer, at det i videre omfang end notatet om mulige konflikter umiddelbart viste, ville være muligt at udføre projektet som ønsket og teknisk set mest optimalt med sandfangsbrønde. Det fremgår af notatet og er ubestridt, at Dong allerede på dette tidspunkt gjorde opmærksom på, at Dong ikke anså sig for forpligtet til at betale for sådanne prøvegravninger.

Ifølge Rambølls notat af 16. maj 2017 var resultatet af de fire prøvegravninger, at der i ét tilfælde kunne udføres sandfangsbrønd som projekteret, og at der i 13 tilfælde måtte ændres i projektet (omprojekteres). Landsretten forstår notatet og det i tilknytning hertil forklarede sådan, at omprojekteringen indebar, at der blev etableret snydebrønde i stedet for sandfangsbrønde, og at en snydebrønd, som erstattede en oprindeligt projekteret sandfangsbrønd, i hvert fald i ét tilfælde måtte kombineres med en nyetableret sandfangsbrønd, som måtte placeres i cykelstien.

Der er ikke foretaget syn og skøn eller indhentet sagkyndige erklæringer om betydningen i vedligeholdelsesmæssig og anden teknisk samt økonomisk sammenhæng af at erstatte de projekterede sandfangsbrønde med snydebrønde alle de steder, hvor der ud fra oplysningerne i ledningsejerregisteret syntes at være konflikt mellem projektet og Dongs ledninger. Tilsvarende foreligger der heller ikke oplysninger om sandsynligheden for, at der ved prøvegravning ville kunne konstateres sådanne mindre uoverensstemmelser mellem ledningsoplysningerne og de faktiske forhold, at der ville kunne anlægges sandfangsbrønde som forudsat i projektet.

Efter sagens oplysninger er der ikke grundlag for at antage, at det ikke var sagligt velbegrundet at foretage de fire prøvegravninger med henblik på så vidt muligt at kunne gennemføre projektet på den anlægsteknisk set mest optimale måde.

De retlige spørgsmål i sagen

Det retlige spørgsmål i sagen er herefter, om der af gæsteprincippet i dagældende vejlovs § 106, stk. 1, kan udledes en pligt for en ledningsejer som Dong til at betale for sådanne prøvegravninger, uanset at Dong som ledningsejer havde opfyldt sine forpligtelser efter ledningsejerloven.

Ledningsejerloven har, jf. den dagældende affattelse af bestemmelsen i § 1, til formål at reducere antallet af skader på nedgravede ledninger gennem etablering af et landsdækkende ledningsejerregister, som vil lette entreprenører og andres undersøgelser forud for gravearbejder i jorden og dermed mindske udgifterne til graveskader og forbedre forsyningssikkerheden.

Vejlovens nævnte bestemmelse i § 106, stk. 1, fastslår i overensstemmelse med det almindelige gæsteprincip, at arbejder på ledninger i eller over kommuneveje og hovedlandeveje bekostes af vedkommende ledningsejer, medmindre andet er særligt bestemt. Ifølge bestemmelsen gælder dette også, men ikke kun, i tilfælde af nødvendig flytning af ledninger m.v. i forbindelse med vejens regulering eller omlægning.

Der er ikke i ledningsejerloven og forarbejderne hertil, herunder heller ikke i lovforslaget til den efterfølgende ændring af loven ved lov nr. 1674 af 26. december 2017, anført noget om forholdet til gæsteprincippet i vejlovens § 106, stk. 1, og herunder heller ikke om, at ledningsejerloven skulle indebære en indskrænkning eller ændring i, hvad der følger af dette princip. Det kan således ikke af ordlyden af loven eller dens forarbejder udledes, at gæsteprincippet i vejlovens § 106, stk. 1, ikke finder anvendelse. Landsretten finder endvidere, at hverken lovens formål eller sammenhængen mellem regelsættet i de to love giver grundlag for en sådan forståelse.

En afgørelse af det ovennævnte spørgsmål må således bero på indholdet og rækkevidden af gæsteprincippet i vejlovens § 106, stk. 1.

Det projekt, som Københavns Kommune udførte, vedrørte regulering og omlægning af vej i form af forbedrede busbaner, bredere cykelstier og almindelig forbedring og dermed formål som anført i vejlovens § 106, stk. 1. En fjernelse eller omlægning af Dongs ledninger, som var nødvendig for at gennemføre projektet, ville derfor skulle bekostes af Dong.

Efter almindelige forvaltningsretlige proportionalitetsprincipper og værdispildsbetragtninger påhviler det den offentlige vejejer at foretage sådanne mindre projektændringer, som uden skade for projektet kan spare ledningsejeren for betydelige beløb til flytning af ledninger, jf. også punkt 55 i dagældende cirkulære nr. 132 af 6. december 1985 om lov om offentlige veje og nu vejlovens § 79.

Efter det ovenfor anførte lægger landsretten til grund, at Københavns Kommune i overensstemmelse med disse principper som led i projekteringen af vejomlægningen har tilstræbt at foretage projektilpasninger. Herunder har kommunen som alternativ til de oprindeligt projekterede sandfangsbrønde i 13 tilfælde foretaget omprojektering, således at der i stedet er anvendt snydebrønde – i hvert fald i ét tilfælde kombineret med en nyetableret sandfangsbrønd, som blev placeret i cykelstien. Spørgsmålet er, om udgiften til de fire prøvegravninger, som kommunen har foretaget forud for denne omprojektering, kan kræves betalt af Dong.

Højesteret har i dom af 19. maj 2015, Vintapperrampe-dommen (offentliggjort som U.2015.2854H), tiltrådt, at en ledningsejer efter gæsteprincippet i vejlovens § 106, stk. 1, havde pligt til at betale til andre tekniske løsninger end fjernelse eller omlægning af ledningen, når disse løsninger var alternativer til en flytning eller omlægning. Højesteret har endvidere i dom af 16. februar 2017, Cityringen (offentliggjort som U.2017.1536H), tiltrådt, at en ledningsejer efter forarbejderne til cityringlovens § 7, stk. 5, og den nævnte Højesteretsdom fra 2015 skulle betale fordyrelser af et anlægsprojekt, som skyldtes, at anlægsmyndigheden for at undgå en for ledningsejeren dyrere omlægning af ledninger valgte en billigere løsning.

Undersøgelser, herunder prøvegravninger, som en vejejer foretager, og som er nødvendige for at afdække mulighederne for at tilpasse vejejerens projekt, så at en for ledningsejeren dyrere omlægning eller fjernelse af ledninger kan undgås, må anses for foretaget hovedsagelig i ledningsejerens interesse.

Landsretten finder, at det følger af gæsteprincippet i dagældende vejlovs § 106, stk. 1, som fortolket af Højesteret i de nævnte to domme, at sådanne omkostninger må afholdes af ledningsejeren på samme måde, som det gælder alternativer til en mere bekostelig fjernelse eller omlægning af ledninger.

Om det er nødvendigt og rimeligt at foretage sådanne undersøgelser, herunder prøvegravninger, må bero på de konkrete omstændigheder i det enkelte tilfælde. Det må herved på den ene side tages i betragtning, at vejejerer må have adgang til at afdække mulighederne for at gennemføre sit projekt uden skade for dette og således, at brug af teknisk ringere alternativer end de projekterede begrænses mest muligt. På den anden side må der henses til, at ledningsejerer ikke skal påføres unødige og uforholdsmæssige omkostninger til undersøgelser og ikke skal betale for undersøgelser, som foretages i vejejerens egen interesse.

Nødvendighed af prøvegravningerne

Som nævnt er der ikke foretaget syn og skøn, indhentet sagkyndig erklæring eller lignende, der eksempelvis nærmere belyser dels ulemperne for kommunen ved en løsning alene med snydebrønde, dels udsigterne til ved prøvegravninger at kunne finde afvigelser, der kunne gøre det muligt at bibeholde sandfangsbrøndene, som kan sammenholdes med udgiften til prøvegravningerne på 71.089 kr.

Efter sagens oplysninger må landsretten imidlertid lægge til grund, at Københavns Kommune, anerkendt af Dong, har haft en saglig interesse i at afdække, i hvilket omfang det ville være muligt at bibeholde de teknisk mere optimale sandfangsbrønde, som var indeholdt i det oprindelige projekt, og dermed i at foretage prøvegravninger henblik på at undersøge dette. Efter de afgivne forklaringer og det i øvrigt oplyste er prøvegravningerne blevet tilrettelagt således, at resultaterne også kunne være retningsgivende for tilpasning af projektet i øvrigt. Henset hertil og til størrelsen af udgiften til prøvegravninger finder landsretten, at prøvegravningerne må anses for foretaget som led i en passende afdækning af alternativer til en fjernelse eller omlægning af Dongs ledninger, og at udgiften hertil må afholdes af Dong i medfør af gæsteprincippet i dagældende vejlovs § 106, stk. 1. Dette gælder, uanset at kommunen efter vidnet Frederik Just Olesens forklaring også har haft en vis fordel af, at entreprenøren i kraft af prøvegravningerne på forhånd blev bedre bekendt med forholdene på stedet.

Transport-, Bygnings- og Boligministeriets frifindelsespåstand tages herefter til følge.

Sagsomkostninger

Efter sagens udfald skal Radius Elnet A/S betale sagsomkostninger til Transport-, Bygnings- og Boligministeriet med 150.000 kr. til dækning af udgifter til advokatbistand inkl.

moms. Beløbet er fastsat under hensyn til det oplyste om sagens principielle betydning, forløb og omfang, herunder hovedforhandlingens varighed (2 ½ dage).

Dansk Energi, Dansk Ledningsejerforum og Københavns Kommune skal hver især selv bære de udgifter, de har haft til biintervention. Der findes herved ikke at foreligge sådanne særlige grunde, som bevirker, at Radius Elnet A/S skal betale sagsomkostninger til Københavns Kommune i medfør af retsplejelovens § 252, stk. 4.

T h i k e n d e s f o r r e t:

Transport-, Bygnings- og Boligministeriet frifindes.

I sagsomkostninger skal Radius Elnet A/S inden 14 dage betale 150.000 kr. til Transport-, Bygnings- og Boligministeriet.

Sagsomkostningerne forrentes efter rentelovens § 8 a.

Dansk Energi, Dansk Ledningsejerforum og Københavns Kommune, skal hver især selv bære de udgifter, de har haft til biintervention.

(Sign.)

— — —

Udskriftens rigtighed bekræftes. Østre Landsret, den 20-02-2018

Tina Skjødt Sørensen
Kontorfuldmægtig